

अभ्यास घटक :

- ९.१ आर्थिक खात्यांचा अर्थ उद्देश आणि महत्त्व
- ९.२ व्यापार खाते तयार करणे
- ९.३ नफातोटा खाते तयार करणे
- ९.४ ताळेबंद तयार करणे
- ९.५ खालील समायोजन नोंदीचे परिणाम
 - ◆ संवरणस्कंध (वर्ष अखेरचा मालसाठा)
 - ◆ अदत्त खर्च
 - ◆ पूर्वदत्त खर्च
 - ◆ संपत्तीवर घसारा
 - ◆ बुडीत व संशयित कर्ज निधी
 - ◆ ऋणको आणि धनकोवर कसरीची तरतूद
 - ◆ पूर्वप्राप्त (आगाऊ मिळालेले) उत्पन्न
 - ◆ उपार्जित/अप्राप्त उत्पन्न
 - ◆ नमुना मालाचे मोफत वाटप
 - ◆ व्यापाऱ्याने वैयक्तिक उपयोगाकरिता केलेली उचल
 - ◆ भांडवलावर व्याज
 - ◆ उचलीवर व्याज

क्षमता विधाने

- ☐ विद्यार्थ्यांना स्वामित्व संस्थेच्या अंतिम खात्याचा अर्थ, उद्देश आणि महत्त्व यांचे आकलन होते.
- ☐ विद्यार्थ्यांना विविध समायोजन नोंदींचे आकलन होते.
- ☐ विद्यार्थी व्यापार खाते, नफातोटा खाते आणि ताळेबंद कौशल्य वापरून तयार करू शकतो.

प्रस्तावना (Introduction) :

व्यावसायिक व्यवहारांची शास्त्रीय पद्धतीने नोंद ठेवण्याची क्रिया म्हणजे लेखांकन होय. हे व्यवसायाची सर्व आर्थिक माहिती शास्त्रशुद्ध पद्धतीने उपलब्ध करून देतात. येथे व्यावसायिक व्यवहारांची नोंदच होत नाही तर लेखांकन प्रक्रियाही सुरू होते आणि ही लेखांकन प्रक्रिया अंतिम लेखांवर पूर्ण होते.

१.१ अ) आर्थिक खात्याचा अर्थ : (Meaning of Final Accounts)

लेखांकनाचा मूलभूत हेतू पुरवठादार, कामगार, ग्राहक आणि व्यवसाय मालक यांचे हित जोपासणे हा असतो. तसेच व्यवसायाची आर्थिक स्थिती जाणून घेण्यास मदत होते. हाच हेतू समोर ठेवून वेगवेगळ्या प्रकारची खाती तयार केली जातात. हे सर्व आर्थिक वर्षाच्या अखेरीस केले जाते. थोडक्यात, अंतिम लेखे हे वित्तीय विवरण आणि वित्तीय स्थिती इत्यादीचे विशिष्ट वेळ आणि तारखेचे विवरण करते. हा व्यापार खाते, नफातोटा खाते आणि ताळेबंद याचा संच असतो. व्यापार खात्यावरून ढोबळ नफा किंवा ढोबळ तोटा कळतो आणि नफातोटा खात्यावरून व्यवसायाचा शुद्ध नफा किंवा शुद्ध तोटा समजतो. ताळेबंद पत्रक आर्थिक वर्षाच्या शेवटी व्यवसायाची संपत्ती आणि देयता दर्शविते.

ब) आर्थिक लेखांचा उद्देश :-

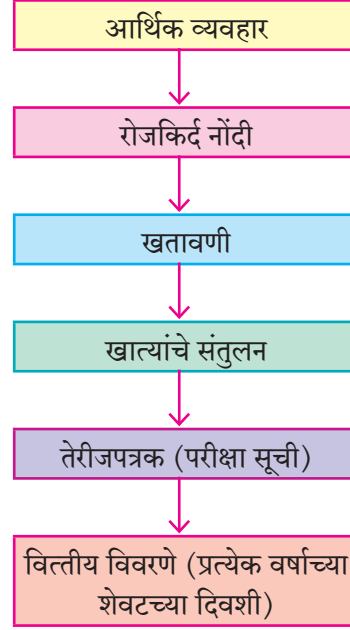
- आर्थिक लेखाचा प्रमुख उद्देश विहित आर्थिक वर्षातील व्यवसायाचा ढोबळ नफा / ढोबळ तोटा आणि शुद्ध नफा / शुद्ध तोटा शोधून काढणे हा असतो.
- आर्थिक वर्षाच्या शेवटच्या दिवशी व्यवसायाची अचूक आणि वास्तव आर्थिक स्थिती दर्शविणे.
- व्यवसायमालकांना व्यवसायाचा तंतोतंत परिणाम आणि व्यवसायाची स्थिती माहीत करून घेणे.
- थोडक्यात आर्थिक व्यवहारांचे संक्षिप्त विवरण दर्शविणे.
- आर्थिक घडामोडींवर नियंत्रण ठेवणे.
- आर्थिक निर्णय घेण्यासाठी व्यवसाय मालकाला वित्तीय विवरणे मदत करतात.

क) वार्षिक खात्यांचे महत्त्व :-

- १) आर्थिक विवरणांच्या आधारावर व्यवस्थापक किंवा व्यवसाय मालक व्यवसायाचे नियोजन करून अंतिम निर्णय घेतात.
- २) आर्थिक विवरणे आर्थिक वर्षाच्या शेवटी व्यवसायाची खरी वित्तीय स्थिती दर्शवितात.
- ३) लेखापालाने लिहिलेले आर्थिक व्यवहार हा अचूक गणितीय पुरावा असतो.
- ४) आर्थिक विवरणामुळे व्यवसायाच्या देवाण घेवाणमध्ये पारदर्शकता असते.
- ५) आर्थिक विवरणामुळे सरकारला द्याव्या लागणाऱ्या विविध करांची अचूक माहिती मिळण्यास मदत होते जसे आयकर, वस्तु व सेवा कर (GST) इत्यादी.
- ६) हा एक स्वयंचलित आदेश असतो की, व्यवसायाच्या आर्थिक व्यवहारांचे विवरण तयार करणे.

आर्थिक खाती कशी तयार करावीत :-

प्रत्येक वेळी व्यवसायामध्ये आर्थिक व्यवहार होतच असतात. या सर्व व्यवहारांची नोंद शास्त्रशुद्ध पद्धतीने रोजकिर्दमध्ये घेतली जाते. रोजकिर्दीवरून विशिष्ट खात्यात खतावणी केली जाते. आर्थिक वर्षाच्या शेवटी सर्व खाती संतुलित केली जातात. खात्यावर नावेबाकी किंवा जमा बाकी असते. या शिलकांच्या आधारे तेरीज पत्रक (परीक्षा सूची) तयार करण्यात येते आणि या संपूर्ण शिलकेच्या मदतीने व्यापार खाते, नफातोटा खाते आणि ताळेबंद पत्रक तयार करण्यात येते यालाच अंतिम खाती म्हणून संबोधली जाते ही लेखांकन पद्धत खालील प्रमाणे दर्शविली जाते.

अंतिम खात्यातील समाविष्ट बाबी (संच)

- १) उत्पादन खाते
- २) व्यापार खाते
- ३) नफातोटा खाते
- ४) नफातोटा विनियोजन खाते
- ५) ताळेबंद

टिप :- इयत्ता ११ वी वाणिज्य विषयाच्या अभ्यासक्रमामध्ये उत्पादन लेखा, व नफातोटा समायोजन खाते अभ्यासक्रमासाठी नाहीत. फक्त व्यापार खाते, नफातोटा खाते आणि ताळेबंद यांचाच समावेश अभ्यासक्रमात केलेला आहे.

व्यापार खाते (Trading Account)

व्यापार खाते हे एक अशा प्रकारचे खाते असते की जे आपल्याला व्यवसायाच्या एकंदरीत संपूर्ण व्यापारी कृतीची माहिती देते सर्व प्रकारचे प्रत्यक्ष खर्च आणि हानी व्यापार खात्याच्या नावे बाजूर दर्शविण्यात येतात आणि सर्व प्रकारचे मालाच्या विक्रीसंबंधीचे व्यवहार जमा बाजूर दर्शविण्यात येतात.

व्यापार खात्याच्या नावे बाजूर प्रारंभण स्कंध खरेदी आणि सर्वप्रकारचा प्रत्यक्ष खर्च उदा. मजुरी, वाहतूक खर्च, कोळसा, गॅस व पाणी, निर्माण खर्च इत्यादी दर्शविण्यात येतात.

त्याचप्रमाणे व्यापार खात्याच्या जमा बाजूर संवरणस्कंध, विक्री, विक्रीपरत, मालकाने स्वतःच्या उपयोगासाठी घेतलेला माल, नमुना म्हणून मोफत वाटलेला माल इत्यादी. आर्थिक वर्षाच्या शेवटी व्यवसायाचा ढोबळ नफा किंवा ढोबळ तोटा शोधून काढण्यासाठी व्यापार खाते तयार करण्यात येते. व्यापार खात्याच्या जमा बाजूची बेरीज नावे बाजूच्या बेरजेपेक्षा जास्त असल्यास ढोबळ नफा दर्शविते आणि नावे बाजूची बेरीज जमा बाजूच्या बेरजेपेक्षा जास्त असल्यास ढोबळ तोटा दर्शविते. हा ढोबळ नफा किंवा ढोबळ तोटा नफातोटा खात्याला स्थानांतरित करण्यात येतो.

व्यापार खात्याच्या महत्त्वाच्या बाबी :-

१) **मालसाठा (स्कंध) :-** अविक्रीत मालाला स्कंध (मालसाठा) असे म्हणतात.

स्कंध (मालसाठा) दोन प्रकारचा असतो.

(अ) **प्रारंभण स्कंध (वर्षाच्या सुरुवातीचा मालसाठा) :** वर्षाच्या सुरुवातीला शिल्लक असलेल्या मालसाठ्यास प्रारंभण स्कंध असे म्हणतात. प्रारंभण स्कंध हा व्यापार खात्याच्या नावे बाजूर दर्शविला जातो.

(ब) **संवरण स्कंध (वर्षाच्या शेवटचा मालसाठा) :** आर्थिक वर्षाच्या शेवटच्या दिवशी शिल्लक असलेला अविक्रीत मालसाठा म्हणजे संवरण स्कंध होय. याचे मूल्यांकन लागतमूल्य (परिव्यय मूल्य) विपणी मूल्य (बाजार मूल्य) यापैकी जे मूल्य असेल ते गृहीत धरले जाते. संवरण स्कंध व्यापार खात्याच्या जमा बाजूर दर्शवितात आणि त्याची दुसरी नोंद ताळेबंद पत्रकाच्या संपत्ती बाजूर दर्शवितात.

२) **खरेदी :-** यामध्ये मालाची खरेदी समाविष्ट असते संपत्ती नाही. तो माल रोखीने किंवा उधारीवर खरेदी केलेला असतो. व्यापार खात्याच्या नावे बाजूर खरेदीमधून खरेदी परत वजा करून शुद्ध खरेदीने नोंद केली जाते.

३) **विक्री :-** ही फक्त मालाची विक्री असते संपत्तीची नाही. रोखीने किंवा उधारीने विकलेला माल म्हणजे विक्री होय. विक्रीमधून विक्रीपरत वजा केली जाते आणि शुद्धविक्री व्यापार खात्याच्या जमा बाजूर दर्शविली जाते.

४) **प्रत्यक्ष खर्च :-** उत्पादनासाठी लागणाऱ्या खर्चाला प्रत्यक्ष खर्च म्हणतात. हा खर्च फक्त चालू आर्थिक वर्षाशी संबंधित असतो. उदा. मजुरी, उत्पादनखर्च, निर्माणीप्रकाश, कोळसा, गॅस, इंधन, पाणी, आयात शुल्क, गोदीभाडे, वाहतूक खर्च, अधिकार शुल्क इत्यादीना प्रत्यक्ष खर्च असे म्हणतात.

व्यापार खात्याचा नमुना

व्यापार खाते

..... यांचे पुस्तकात ३१ मार्च रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध / मालसाठा		XXXX	विक्री	XXXX	
खरेदी	XXXX		वजा - विक्रीपरत	XXXX	XXXX
वजा - खरेदीपरत	XXXX	XXXX			
प्रत्यक्ष खर्च		XXXX	नमुना मालाचे मोफत वितरण		XXXX
वाहन व्यय		XXXX	मालकाद्वारे व्यक्तीगत		XXXX
खरेदीवरील वाहतूक खर्च		XXXX	उपयोगासाठी मालाची केलेली		
आयात कर / सीमा शुल्क		XXXX	उचल		
मजुरी		XXXX	आगीमुळे नष्ट झालेला माल		XXXX
कोळसा, गॅस, इंधन आणि पाणी		XXXX	संवरण स्कंध		XXXX
कारखाना खर्च		XXXX	ढोबळ तोटा / सकल हानी		XXXX
अधिकार शुल्क		XXXX	(नफातोटा खात्याला		
ढोबळ नफा / सकल लाभ		XXXX	स्थानांतरित)		
(नफातोटा खात्याला					
स्थानांतरित)					
		XXXX			XXXX

* व्यापार खात्याचा संतुलित संख्या (Balancing figure) हा ढोबळ नफा किंवा ढोबळ तोटा दर्शवितो. व्यापार खात्याची जमा शिल्लक ढोबळ नफा दर्शविते. तो नफातोटा खात्याच्या जमा बाजूला स्थानांतरित केला जातो. व्यापार खात्याची नावे शिल्लक ढोबळ तोटा दर्शविते. तो नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर स्थानांतरित केला जातो.

उदाहरण १

खालील माहितीवरून श्रीमती संगीता यांचे ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार खाते तयार करा.

तपशील	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)
मजुरी	१६,०००	मालसाठा (१.४.२०१८)	२२,०००
अधिकार शुल्क	११,०००	विक्री	३,८०,०००
विक्री परत	२४,०००	खरेदी	१,९०,०००
संगीताने स्वतःच्या वैयक्तिक		खरेदी परत	६,४००
उपयोगाकरिता उचलेला माल	१६,०००	उत्पादन खर्च	८,४००
कारखाना भाडे	४,२००	गामक शक्ती	१६,०००
३१ मार्च २०१९ ला शिल्लक मालाचे		आगतवाहन व्यय	७,४००
मूल्य	३६,०००		

उत्तर :-

श्रीमती संगीता यांचे पुस्तकात व्यापार खाते

३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		२२,०००	विक्री	३,८०,०००	
खरेदी	१,९०,०००		वजा - विक्रीपरत	२४,०००	३.५६.०००
वजा - खरेदीपरत	६,४००	१,८३,६००	उचल		१६,०००
मजुरी		१६,०००	संवरण स्कंध		३६,०००
अधिकार शुल्क		११,०००			
कारखाना भाडे		४,२००			
उत्पादन खर्च		८,४००			
गामक शक्ती		१६,०००			
आगत वाहन व्यय		७,४००			
ढोबळ नफा		१,३९,४००			
(नफातोटा खात्याला स्थानांतरित)					
		४,०८,०००			४,०८,०००

व्यापार खाते तयार करण्यासाठी रोजकिर्द नोंदी :

लेखांकन वर्षाचे शेवटी प्रत्यक्ष खर्चाची आणि प्रत्यक्ष उत्पन्नाची खाती बंद करून त्यांच्या शिलका व्यापार खात्याला स्थानांतरित करण्यात येतात. याकरिता करण्यात येणाऱ्या रोजकिर्द नोंदीना अंतिम नोंदी (closing entries) असे म्हणतात.

अ) प्रारंभण स्कंध, खरेदी, प्रत्यक्ष खर्चाचे स्थानांतरण :-

१) खरेदी परत खात्याला स्थानांतरण

खरेदी परत खातेनावे

खरेदी खात्याला

(खरेदी परत खरेदी खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

२) विक्री खाते ----- नावे

विक्री परत खात्याला

(विक्री परत विक्री खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

३) व्यापार खाते ----- नावे

प्रारंभण स्कंध खात्याला

प्रत्यक्ष खर्च खात्याला

खरेदी खात्याला

(प्रारंभण स्कंध, प्रत्यक्ष खर्च, खरेदी परत व खरेदी व्यापार खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

ब) विक्री स्थानांतरण :-

विक्री खाते ----- नावे

व्यापार खात्याला

(विक्री व्यापार खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

क) संवरण स्कंधाचे व्यापार खात्याला स्थानांतरण केल्याची नोंद :-

संवरण स्कंध खाते ----- नावे

व्यापार खात्याला

(संवरण स्कंध व्यापार खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

ड) ढोबळ नफा / ढोबळ तोटा

१. ढोबळ नफा नफातोटा खात्याला स्थानांतरित :-

व्यापार खाते ----- नावे

नफातोटा खात्याला

(ढोबळ नफा नफातोटा खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

२. ढोबळ तोटा नफातोटा खात्याला स्थानांतरित :-

नफातोटा खाते ----- नावे

व्यापार खात्याला

(ढोबळ तोटा नफातोटा खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

१.३ नफातोटा खाते (Profit and Loss Account)

नफातोटा खाते हे व्यवसायाचा अंतिम परिणाम दर्शविते. व्यापार खाते तयार केल्यानंतर पुढचे पाऊल म्हणजे नफातोटा खाते तयार करणे हे होय. ते अप्रत्यक्ष खर्च आणि अप्रत्यक्ष उत्पन्न या आधारावर तयार करण्यात येते. नफातोटा खाते व्यवसायाचा शुद्ध नफा किंवा शुद्ध तोटा दर्शविते. चालू वर्षाशी संबंधित सर्व अप्रत्यक्ष खर्च ज्यांचे शोधन करण्यात आले किंवा करावयाचे आहे ते सर्व नफातोटा खात्याला नावे केले जातात. तसेच चालू वर्षाशी संबंधित सर्व अप्रत्यक्ष उत्पन्न जसे प्राप्त कमिशन, प्राप्त भाडे, मिळालेली कसर इत्यादी. नफातोटा खात्याला जमा बाजूला नोंदविले जातात. जर नफातोटा खात्याची जमा बाजूची बेरीज ही नावे बाजूच्या बेरजेपेक्षा जास्त असेल तर नफातोटा खात्यामध्ये जमा शिल्लक असल्याचे निदर्शनास येते म्हणजेच तो शुद्ध नफा होय. मात्र जर नफातोटा खात्याचे नावे बाजूची बेरीज ही जमा बाजूचे बेरजेपेक्षा जास्त असेल तर ती नावे शिल्लक दर्शविते म्हणजेच तो शुद्ध तोटा (Net loss) होय. शुद्ध नफातोटा भांडवल खात्याला स्थानांतरित केला जातो. नफातोटा खाते हे नामधारी खाते आहे.

नफातोटा खात्याचा नमूना

नफातोटा खाते

३१ मार्च ----- रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
ढोबळ तोटा (पुढे आणला)		XXXX	ढोबळ नफा (पुढे आणला)		XXXX
वेतन आणि मजुरी		XXXX	प्राप्त भाडे		XXXX
भाडे, दर आणि कर		XXXX	प्राप्त वर्तन / कमिशन		XXXX
विमा		XXXX	प्राप्त कसर		XXXX
बँक शुल्क		XXXX	गुंतवणुकीवर व्याज		XXXX
कसर / अपहार दिली		XXXX	बँक ठेवीवर प्राप्त व्याज		XXXX
अंकेक्षण शुल्क		XXXX	इतर किरकोळ उत्पन्न		XXXX
घसारा :			जुनी सं. बुडीत कर्ज निधी	XXXX	
जमीन व इमारत	XXXX		(-) बुडीत कर्ज (तेरजेतील)	XXXX	
सयंत्र आणि यंत्र	XXXX		(-) नवीन बुडीत कर्ज	XXXX	
उपस्कर (फर्निचर)	XXXX	XXXX	(-) नवीन सं.बु. कर्ज निधी	XXXX	XXXX
प्रवास खर्च		XXXX	शुद्ध तोटा		XXXX
जाहिरात		XXXX	(भांडवल खात्याला स्थानांतरित)		
छपाई व लेखनसामग्री		XXXX			
व्याज दिले		XXXX			
असामन्य हानी (उदा. आग किंवा चोरीमुळे हानी)		XXXX			
संवेष्टन खर्च		XXXX			
वर्तन		XXXX			
संशयित बुडीत कर्ज निधी खाते					
जुने बुडीत कर्ज	XXXX				
(+) नवीन बुडीत कर्ज	XXXX				
(+) नवीन बुडीत व संशयित कर्ज निधी	XXXX				
(-) जुना बुडीत कर्ज निधी	XXXX	XXXX			
संपत्ती विक्रीवर तोटा		XXXX			
शुद्ध नफा (भांडवल खात्यावर स्थानांतरित)		XXXX			
		XXXX			XXXX

उदा. १

खालील शिलकांवरून आपणास राजू अँड सन्स यांचे व्यापार व नफातोटा खाते ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता तयार करा.

तपशील	नावे शिल्लक (₹)	तपशील	जमा शिल्लक (₹)
मजुरी	९,२००	खरेदीपरत (निर्गत प्रत्याय)	६,५२०
खरेदी	६६,८००	विक्री	१,५२,९००
आगत वाहन व्यय	३,३५०	प्राप्त वर्तन / कमिशन	१८,०००
विक्रीपरत (आगत प्रत्याय)	४,८००	प्राप्त भाडे	९,०००
प्रारंभण स्कंध	३१,३००	कसर मिळाली	४,६००
वेतन	१७,४००		
अधिकार शुल्क	४,८००		
भाडे, दर व कर	१२,६८०		
बुडीत कर्ज	५००		
निर्गत वाहन व्यय	३,७२०		
छपाई व लेखनसामग्री	२,४००		
जाहिरात	१८,०००		
दिलेली कसर	१,५२०		
विमा	५,७५०		
कारखाना भाडे	७,०००		
वर्तन / कमिशन दिले	१,८००		
	१,९१,०२०		१,९१,०२०

संवरण स्कंधाचे मूल्य ₹ ५६,८५० होते.

उत्तर :-

राजू अँड सन्स यांचे पुस्तकात

व्यापार खाते

३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		३१,३००	विक्री	१,५२,९००	
खरेदी	६६,८००		वजा - विक्रीपरत	४,८००	१,४८,१००
वजा - खरेदीपरत	६,५२०	६०,२८०	संवरण स्कंध		५६,८५०
मजुरी		९,२००			
आगत वाहन व्यय		३,३५०			
अधिकार शुल्क		४,८००			
कारखाना भाडे		७,०००			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		८९,०२०			
(संतुलित राशी)					
		२,०४,९५०			२,०४,९५०

नफातोटा खाते
३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाच्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
वेतन		१७,४००	ढोबळ नफा (पुढे आणला)		८९,०२०
जाहिरात		१८,०००	प्राप्त वर्तन		१८,०००
दिलेली कसर		१,५२०	प्राप्त भाडे		९,०००
भाडे, दर व कर		१२,६८०	कसर मिळाली		४,६००
विमा		५,७५०			
बुडीत कर्ज		५००			
निर्गत वाहन व्यय		३,७२०			
वर्तन दिले		१,८००			
छपाई व लेखनसामग्री		२,४००			
शुद्ध नफा (भांडवल खात्यात स्थानांतरित)		५६,८५०			
		१,२०,६२०			१,२०,६२०

नफातोटा खात्यातील काही महत्वाच्या पदांचे स्पष्टीकरण :-

अ) कार्यालय व प्रशासन खर्च :-

हे खर्च दैनंदिन कार्यालय व्यवस्थापन आणि प्रशासन सुव्यवस्थित ठेवण्यासाठी करण्यात येतात. यामध्ये कार्यालय भाडे, विमा, टपाल आणि तार खर्च, अंकेक्षण शुल्क, छपाई व लेखनसामग्री, वेतन, स्थिर संपत्तीवर घसारा दुरुस्ती आणि देखभाल इत्यादी खर्चाचा समावेश होतो.

ब) विक्री व वितरण व्यय :-

हे खर्च मालाची विक्री व वितरण करण्यासाठी करण्यात येतात. या खर्चांमध्ये जाहिरात, निर्गत वाहन व्यय, साठवणूक, विक्रेत्याचे वेतन, विक्रीकर कमिशन, बुडीत कर्ज, बुडीत व संशयित कर्जनिधी, गोदाम भाडे, इतर विक्रीवरील खर्च इत्यादींचा समावेश होतो.

क) वित्तीय खर्च :-

हे खर्च व्यवसाय संचालनासाठी करण्यात येतात. यामध्ये कर्जावरील व्याज, बँक ओव्हरड्राफ्टवरील व्याज, बँक शुल्क, विपत्रांवरील कसर, दिलेली कसर, ठेवीवरील व्याज इत्यादींचा समावेश होतो.

ड) असधारण नुकसान :-

हे असधारण नुकसान नफातोटा खात्यात दर्शविण्यात येतात. उदाहरणार्थ, आगीमुळे नुकसान, संक्रमणमध्ये माल नुकसान, संपत्ती विक्रीवर तोटा इत्यादी.

इ) महसुली उत्पन्न :-

मालाच्या विक्री व्यतिरिक्त मिळणारे सर्व उत्पन्न. उदा. प्राप्त कमिशन, प्राप्त कसर इत्यादी.

फ) अव्यापारी किंवा अव्यवहार्य नफा (Non trading or Non operation Income) :-

यामध्ये बँकेकडून मिळणारे उत्पन्न किंवा गुंतवणुकीवरील उत्पन्नाचा समावेश होतो. अन्य उत्पन्न जे अव्यापारी स्रोतापासून मिळते. उदाहरणार्थ, प्राप्त लाभांश, बँक ठेवीवर व्याज, संपत्ती विक्रीवरील नफा इत्यादी.

ग) असाधारण फायदे (Abnormal gains) :-

भांडवली गुंतवणुकीवर मिळणारे उत्पन्न किंवा फायदे याचा समावेश असाधारण उत्पन्नात होतो. उदाहरणार्थ, गुंतवणूक विक्रीवरील नफा. असे सर्व उत्पन्न नफातोटा खात्याच्या जमा बाजूस दर्शवितात.

नफातोटा खात्याशी संबंधित रोजकीर्द नोंदी

अ) अप्रत्यक्ष खर्चाचे नफातोटा खात्याचे नावे बाजूस स्थानांतरण

नफातोटा खाते ----- नावे

पगार खात्याला

भाडे खात्याला

जाहिरात खात्याला

विमा खात्याला इत्यादी

(सर्व अप्रत्यक्ष खर्च नफातोटा खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

ब) विभिन्न उत्पन्नाची पदे नफातोटा खात्याचे जमा बाजूस स्थानांतरित केल्याबद्दल -

विविध अप्रत्यक्ष उत्पन्नाची खाती ----- नावे

(लाभांश, कसर, व्याज इत्यादी)

नफातोटा खात्याला

(विविध उत्पन्न नफातोटा खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

क) शुद्ध नफा किंवा शुद्ध तोटा भांडवल खात्याला स्थानांतरणाच्या नोंदी

१) शुद्ध नफा भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल

नफातोटा खाते ----- नावे

भांडवल खात्याला

(शुद्ध नफा भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

२) शुद्ध तोटा भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल

भांडवल खाते ----- नावे

नफातोटा खात्याला

(शुद्ध तोटा भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

शुद्ध नफा भांडवल खात्यात अधिक करण्यात यावा तर शुद्ध तोटा वजा करण्यात यावा.

९.४ ताळेबंद (Balance Sheet)

ताळेबंद हे विवरणपत्र आहे ज्यामध्ये व्यवसायाची संपत्ती आणि देयता दर्शविली जाते. एका विशिष्ट तारखेला व्यवसायाची वित्तीय स्थिती कशी आहे याची निश्चिती करण्यासाठी ताळेबंद तयार केला जातो.

ताळेबंद हे दोन बाजूमध्ये विभागलेले एक विवरण पत्र आहे. डाव्या बाजूस 'देयता बाजू' समजली जाते आणि उजवी बाजू ही 'संपत्ती बाजू' समजली जाते. दोन्ही बाजूच्या बेरजा नेहमी समान असतात. ताळेबंद पत्रकात सर्व खात्यांच्या शिलका ज्या व्यापार व नफातोटा खात्यात दर्शविण्यात आल्या नाहीत त्या (वास्तविक व वैयक्तिक खाती) दर्शविण्यात येतात. ताळेबंद पत्रक व्यवसायाची आर्थिक स्थिती दर्शविते.

मेसर्स यांचे पुस्तकात
ताळेबंद दि. ३१ मार्च ----- रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	XXX		रोख	हस्थरथ	XX
(+) शुद्ध नफा	XX		बँकेतील रोख		XX
(+) भांडवलावर व्याज	XX		प्राप्त विपत्र		XX
	XXX		विविध ऋणको		XX
(-) उचल	XX		ख्याती		XX
(-) उचलीवर व्याज	XX		उपस्कर		XX
(-) शुद्ध तोटा	XX	XXX	सयंत्र व यंत्र		XX
बँक कर्ज		XX	जमीन व इमारत		XX
अधिकोष अधिविकर्ष		XX	पूर्वदत्त खर्च		XX
विविध धनको		XX	अप्राप्त उत्पन्न		XX
देय्य विपत्र		XX	संवर्ण स्कंध		XX
अदत्त खर्च		XX			
पूर्णप्राप्त उत्पन्न		XX			
एकूण		XXX	एकूण		XXX

काही महत्वाच्या समायोजना आणि त्यांच्या रोजकिर्द नोंदी :-

१) संवर्ण स्कंध / वर्ष अखेरचा मालसाठा

संवर्ण स्कंध खाते ----- नावे

व्यापार खात्याला

(वर्षअखेरचा माल व्यापार खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

२) संपत्तीवर घसारा (Depreciation on assets) :-

संपत्तीच्या गुणवत्तेत आणि मूल्यात कायमस्वरूपी आणि सातत्याने होणारी घट म्हणजे घसारा होय. घसारा स्थिर संपत्तीवर आकारण्यात येतो. स्थिर संपत्तीवर आकारलेला घसारा हे नुकसान आहे म्हणून नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूवर दर्शवितात आणि ताळेबंद पत्रकातील संपत्ती बाजूवरील संबंधित संपत्तीतून वजा करतात.

स्थिर संपत्तीवर घसारा आकारल्यास रोजकीर्दीत खालीलप्रमाणे रोजकीर्द नोंद करण्यात येते.

I) स्थिर संपत्तीवर घसारा आकारल्यास -

घसारा खाते ----- नावे

स्थिर संपत्तीच्या खात्याला

(स्थिर संपत्तीवर घसारा आकारल्याबद्दल)

II) घसान्याची राशी नफातोटा खात्याला स्थानांतरित केल्यास

नफातोटा खाते ----- नावे

घसारा खात्याला

(नफातोटा खात्याला घसारा स्थानांतरित केल्याबद्दल)

३) अदत्त खर्च / न दिलेले खर्च (Outstanding Expenses) :-

अदत्त खर्च म्हणजे असे खर्च जे निर्मित झालेले असतात. परंतु त्यांचे लेखांकन वर्षात शोधन करण्यात आलेले नसते.

अशा खर्चाला अदत्त खर्च म्हणतात. अदत्त खर्चासाठी खालीलप्रमाणे रोजकीर्द नोंद करण्यात येते.

खर्च खाते ----- नावे

अदत्त खर्च खात्याला

(अदत्त खर्चाची राशी स्थानांतरित केल्याबद्दल)

उदा. भाडे, वेतन इत्यादी

व्यापार किंवा नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर त्या विशिष्ट खर्चाच्या रकमेत मिळवा आणि ताळेबंद पत्रकाच्या देयता बाजूर दर्शवा.

४) पूर्वदत्त खर्च / आगावू दिलेला खर्च (Prepaid expenses) :-

पूर्वदत्त खर्च म्हणजे असे खर्च होत ज्याचे शोधन चालू वर्षात केले जाते परंतु त्याचा लाभ पुढील वर्षामध्ये मिळणारा असतो. पूर्वदत्त खर्चासाठी खालीलप्रमाणे रोजकीर्द नोंद करण्यात येते.

पूर्वदत्त खर्च खाते ----- नावे

विशिष्ट खर्च खात्याला

(पूर्वदत्त खर्चाची राशी विशिष्ट खर्चातून वजा केल्याबद्दल)

उदा. विमा, जाहिरात इत्यादी)

व्यापार किंवा नफातोटा खात्याचे नावे बाजूर संबंधित खर्चातून वजा करण्यात यावे आणि ताळेबंद पत्रकाच्या संपत्ती बाजूर पूर्वदत्त खर्च दर्शविण्यात यावा.

५) अप्राप्त उत्पन्न (कमविलेले परंतु न मिळालेले उत्पन्न) :-

आर्थिक वर्षाच्या कालावधीत कमविलेले परंतु न मिळालेले उत्पन्न म्हणजे अप्राप्त उत्पन्न होय.

अप्राप्त उत्पन्न खाते ----- नावे

उत्पन्न खात्याला

(उत्पन्न अप्राप्त असल्याबद्दल)

६) पूर्वप्राप्त उत्पन्न / आगाऊ मिळालेले उत्पन्न

पुढील वर्षाशी संबंधित असलेले परंतु चालू आर्थिक वर्षात प्राप्त झालेल्या उत्पन्नास पूर्वप्राप्त उत्पन्न म्हणतात.

उत्पन्न खाते ----- नावे

पूर्वप्राप्त उत्पन्न खात्याला

(आगाऊ उत्पन्न मिळाल्याबद्दल)

७) बुडीत कर्ज / अशोध्य ऋण (Bad debts) :-

ऋणकोकडून वसूल न होणाऱ्या रकमेला बुडीत कर्ज असे म्हणतात. बुडीत कर्ज हा व्यवसाय उपक्रमाला होणारा तोटा होय. म्हणून बुडीत कर्जाची रक्कम नफातोटा खात्याला नावे करण्यात येते आणि ऋणको या पदातून वजा करण्यात येते. यासंबंधीच्या नोंदी पुढीलप्रमाणे होतील-

बुडीत कर्ज खाते ----- नावे

विविध ऋणको खात्याला

(अतिरीक्त बुडीत कर्जाची तरतूद केल्याबद्दल)

नाफातोटा खाते ----- नावे

बुडीत कर्ज खात्याला

(बुडीत कर्ज नफातोटा खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

८) बुडीत व संशयित कर्ज निधी / अशोध्य व संदिग्ध ऋणार्थ संचिती (Reserve for bad and doubtful debts) (New R.D.D.) :-

काही असेही ऋणको असू शकतात ज्यांच्याकडून वसूल होणे संदिग्ध असते. अशी कर्ज वसूल होऊही शकतात किंवा त्यांची वसुली होऊ शकत नाही. या कारणांसाठी जी तरतूद करण्यात येते तिला बुडीत व संशयित कर्ज निधी असे म्हणतात. ही तरतूद मागील वर्षाच्या अनुभवाच्या आधारावर करण्यात येते. भविष्यकाळात कर्जाची वसुली होऊ शकली नाही तर व्यवसायाला तोटा होतो. अशा तोट्याची भरपाई बुडीत कर्जाची तरतूद करून करता येते.

संशयित बुडीत कर्जाकरिता तरतुदीसाठीची रोजकीर्द नोंद पुढीलप्रमाणे आहे -

नफातोटा खाते ----- नावे

संशयित व बुडीत कर्जनिधी खात्याला

(बुडीत व संशयित कर्जनिधीची तरतूद केल्याबद्दल)

टीप :-

- १) जेव्हा केवळ तेरजेमध्ये बुडीत कर्ज (नावेशिल्लक) देण्यात येते तेव्हा तो तोटा असतो आणि हा तोटा नफातोटा खात्याला नावे करण्यात येतो.
- २) जेव्हा संशयित बुडीत कर्ज निधी (RDD) तेरजेमध्ये देण्यात येते तेव्हा अशा संशयित बुडीत कर्जनिधीला जुनी किंवा अस्तित्वात असलेली सं.बु. कर्ज निधी असे म्हणतात.
- ३) जेव्हा समायोजनेमध्ये संशयित बुडीत कर्जनिधी सुचविण्यात आला असेल तेव्हा त्या निधीला नवीन स.बु. कर्जनिधी असे म्हणतात.

९) ऋणकोवर कसरीची तरतूद (Provision for Discount on Debtors) :-

ऋणकोनी त्यांच्याकडून येणे असलेल्या रकमेचे शोधन अगोदर करावे यासाठी त्यांना कसर देण्यात येते अशी कसर व्यवसायाचा तोटा समजण्यात येते. अशा कसरीचे आगणन हे शुद्ध ऋणकोवर करण्यात येते.

(सकल ऋणकोतून बुडीत कर्ज व संशयित व बुडीत कर्ज निधीची रक्कम वजा केल्यावर)

ऋणकोवर कसरीची तरतूद संबंधी रोजकीर्द नोंद -

नफातोटा खाते ----- नावे

ऋणकोवर कसर तरतूद खात्याला

(ऋणकोवर कसरीची तरतूद केल्याबद्दल)

१०) धनकोवर कसरीची तरतूद (Provision for discount on Creditors) :-

ही ऋणकोवर कसरीच्या विरुद्ध आहे. धनकोंना देय निधी अगोदर शोधन केल्यास ते आपल्याला काही निश्चित रकमेची सूट (कसर) देतील. हा एक प्रकारचा व्यवसायाला मिळणारा अपेक्षित लाभ होय. अशा प्रकारे धनकोकडून प्राप्त कसरीस राशीला नफातोटा खात्यास जमा करण्यात येते आणि देयतेमध्ये घट होत असल्याने विविध धनकोंमधून वजा करण्यात येते.

धनकोंवर कसर तरतुदीची रोजकीर्द नोंद पुढीलप्रमाणे करण्यात येते.

धनकोंवर कसर तरतूद खाते ----- नावे

नफातोटा खात्याला

(धनकोंवर कसरीची तरतूद केल्याबद्दल)

११) उचल / आहरण (Drawings) :-

उचल म्हणजे व्यावसायिकाने आपल्या व्यवसायातून स्वतःच्या खाजगी उपयोगासाठी रोख, माल किंवा वस्तूंची केलेली उचल होय. मालक व्यवसायातून जेव्हा अशा प्रकारची उचल करतो तेव्हा व्यवसायातील त्याच्या भांडवलात घट होते. म्हणून उचल ही रक्कम ताळेबंदाचे देयता बाजूवर भांडवलातून वजा करण्यात येते. मालकाद्वारे स्वतःचे किंवा घरगुती उपयोगाकरिता व्यवसायातून उचललेला माल अविक्रीत माल असतो म्हणून त्याची नोंद व्यापार खात्याचे जमा बाजूस करण्यात येते किंवा खरेदीतून वजा करण्यात येते.

मालकाने व्यवसायातून मालाची उचल केली असता करण्यात येणारी रोजकीर्द नोंद -

- I) उचल / आहरण खाते ----- नावे
व्यापार खात्याला
किंवा
खरेदी खात्याला
- II) मालकाचे भांडवल खाते ----- नावे
उचल खात्याला

१२) नमुना म्हणून मालाचे मोफत वितरण (Goods distributed as free Samples) :-

ग्राहकांना मालाचे मोफत नमुना म्हणून वितरीत करणे म्हणजे एक प्रकारे मालाची जाहिरात करणे होय. म्हणून या व्यवहाराची नोंद नफातोटा खात्याचे नावे बाजूस 'जाहिरात खर्च' या शिर्षकांतर्गत करण्यात येते. त्याचा दुसरा प्रभाव व्यापार खात्याचा जमा बाजूस करण्यात येतो किंवा व्यापार खात्याच्या नावे बाजूस खरेदी या पदातून वजा करतात.

नमुना म्हणून मोफत वितरीत करण्यात येणाऱ्या मालाची रोजकीर्द नोंद -

- I) नमुना म्हणून मोफत माल वितरण खाते ----- नावे
व्यापार खात्याला
किंवा
खरेदी खात्याला
(नमुना म्हणून मोफत वितरीत केलेले माल व्यापार खात्याला किंवा खरेदी खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)
- II) जाहिरात खाते ----- नावे
नमुना म्हणून मोफत माल वितरण खात्याला
(नमुना म्हणून मोफत वितरीत केलेल्या मालाची रक्कम जाहिरात खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

१३) भांडवलावर व्याज

- I) भांडवलावर व्याज खाते ----- नावे
भांडवल खात्याला
(भांडवलावर व्याज आकारल्याबद्दल)
- II) नफातोटा खाते ----- नावे
भांडवलावर व्याज खात्याला
(भांडवलावरील व्याज नफातोटा खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

१४) उचलीवर व्याज / आहरणावर व्याज

- I) भांडवल खाते ----- नावे
उचलीवर व्याज खात्याला
(उचलीवर व्याज आकारल्याबद्दल)
- II) उचलीवर व्याज खाते ----- नावे
नफातोटा खात्याला
(उचलीवरील व्याज नफातोटा खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

१.५ समायोजनांचा परिणाम (EFFECTS OF ADJUSTMENTS)

अ.क्र.	समायोजनेचे नाव	प्रथम परिणाम	अंतिम परिणाम
१)	संवर्ण स्क्ंध (लागत मूल्य किंवा बाजार मूल्य यापैकी कमी असलेली रक्कम)	व्यापार खात्याचे जमा बाजूर	ताळेबंद पत्रकात संपत्ती बाजूर दर्शवा
२)	स्थिर संपत्तीवर घसारा	नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर	ताळेबंद पत्रकाच्या संपत्ती बाजूर त्या विशिष्ट संपत्तीमधून वजा करा.
३)	अदत्त खर्च / देणे बाकी खर्च	व्यापार किंवा नफातोटा खात्यामध्ये त्या विशिष्ट खर्चामध्ये अधिक करा.	ताळेबंद पत्रकाच्या देयता बाजूर दर्शवा.
४)	पूर्वदत्त खर्च / आगाऊ दिलेले खर्च	व्यापार किंवा नफातोटा खात्यामध्ये त्या विशिष्ट खर्चातून वजा करा.	ताळेबंद पत्रकाच्या संपत्ती बाजूर दर्शवा.
५)	अप्राप्त उत्पन्न / उपार्जित उत्पन्न	नफातोटा खात्याच्या जमा बाजूर विशिष्ट उत्पन्नातून अधिक करा.	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर दर्शवा.
६)	पूर्वप्राप्त उत्पन्न / आगाऊ मिळालेले उत्पन्न	नफातोटा खात्याच्या जमा बाजूर विशिष्ट उत्पन्नातून वजा करा.	ताळेबंदाचे देयता बाजूर दर्शवा.
७)	बुडीत कर्ज / अशोध्य ऋण	नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर	ताळेबंदात संपत्ती बाजूर ऋणकोमधून वजा करा
८)	संशयित व बुडीत कर्ज बुडीत कर्ज निधी (RDD)	नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर विविध ऋणकोमधून वजा करा.
९)	ऋणकोवर कसरीची तरतूद	नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर दर्शवा	ताळेबंदाचे संपत्ती बाजूर विविध ऋणकोमधून वजा करा.
१०)	धनकोवर कसर तरतूद	नफातोटा खात्याचे जमा बाजूर	ताळेबंदाचे देयता बाजूर विविध धनको म्हणून वजा करा.
११)	व्यक्तिगत उपयोगासाठी माल घेणे / उचल	व्यापारी खात्याच्या जमा बाजूर दर्शवा किंवा खरेदी या पदातून वजा करा.	ताळेबंदाचे देयता बाजूर भांडवलामधून वजा करा.
१२)	नमुना म्हणून मालाचे मोफत वितरण	व्यापार खात्याच्या जमा बाजूर दर्शवा किंवा खरेदी या पदातून वजा करा.	नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूर जाहिरात खर्च या नावाने दर्शवा.
१३)	भांडवलावरील व्याज	नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूस दाखविणे	ताळेबंदामध्ये भांडवलामध्ये जमा करावे.
१४)	उचलीवरील व्याज	नफातोटा खात्यास जमा बाजूस दाखविणे	ताळेबंदामध्ये उचलीमध्ये जमा किंवा भांडवलातून वजा करा.

उदाहरण क्र. १ :

मेसर्स भारद्वाज अँड सन्स यांची ३१ मार्च २०१९ रोजीची तेरीज पुढीलप्रमाणे आहे. तुम्हाला ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार आणि नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करावयाचा आहे.

तेरीज – ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	नावे रक्कम (₹)	तपशील	जमा रक्कम (₹)
अधिकार शुल्क	४,०००	विविध धनको	५६,०००
उचल	१०,०००	विक्री	८१,०००
मजुरी	६,०००	खरेदीपरत	३,०००
खरेदी	७१,०००	भांडवल	२,५०,०००
रोख	१०,०००	देय विपत्र	२०,०००
विक्रीपरत	५,०००	बँक अधिविकर्ष	४०,०००
बँक	४०,०००		
विमा	१,०००		
उपस्कर	३४,०००		
इमारत	१,२०,०००		
विविध ऋणको	१,००,०००		
बुडीत कर्ज	१,०००		
विविध खर्च	३,०००		
प्रवास खर्च	२,०००		
प्रारंभण स्कंध	२४,०००		
निर्गत वाहन व्यय	१,६००		
भाडे	१,०००		
आगत वाहन व्यय	४००		
वेतन	१६,०००		
	४,५०,०००		४,५०,०००

समायोजना :-

वर्षअखेर संवरण स्कंध मूल्य ₹ ५४,०००

उत्तर :-

**भारद्वाज अँन्ड सन्स यांचे पुस्तकात
व्यापार व नफातोटा खाते
३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता**

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		२४,०००	विक्री	८१,०००	
खरेदी	७१,०००		(-) विक्रीपरत	५,०००	७६,०००
(-) खरेदीपरत	३,०००	६८,०००	संवर्ण स्कंध		५४,०००
अधिकार शुल्क		४,०००			
मजुरी		६,०००			
आगत वाहन व्यय		४००			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		२७,६००			
		१,३०,०००			१,३०,०००
वेतन		१६,०००	ढोबळ नफा पुढे आणला		२७,६००
भाडे		१,०००			
विविध खर्च		३,०००			
विमा		१,०००			
बुडीत कर्ज		१,०००			
प्रवास खर्च		२,०००			
निर्गत वाहन व्यय		१,६००			
शुद्ध नफा (भांडवल खात्याला स्थानांतरित)		२,०००			
		२७,६००			२७,६००

ताळेबंद

३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	२,५०,०००		इमारत		१,२०,०००
(+) शुद्ध नफा	२,०००		उपस्कर		३४,०००
	२,५२,०००		विविध ऋणको		१,००,०००
(-) उचल	१०,०००	२,४२,०००	बँक		४०,०००
विविध धनको		५६,०००	रोख		१०,०००
देय विपत्र		२०,०००	संवर्ण स्कंध		५४,०००
बँक अधिविकर्ष		४०,०००			
		३,५८,०००			३,५८,०००

उदाहरण क्र. २ :

मंगेश ट्रेडर्स यांची ३१ मार्च २०१८ ची तेरीज खालील प्रमाणे देण्यात आली आहे. आपण ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१८ रोजीची

तपशील	नावे रक्कम (₹)	जमा रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध	३२,७५०	
खरेदी	५५,०००	
विक्री	--	८९,५००
खरेदी परत (निर्गत प्रत्याय)	--	२,६३०
विक्री परत (आगत प्रत्याय)	४,४८०	--
अधिकार शुल्क	४,०००	--
मजुरी आणि वेतन	८,०००	--
कार्यालय वेतन	११,०००	--
प्राप्य विपत्र	१९,२५०	--
देय विपत्र	--	१२,५००
कार्यालयीन उपकरणे	२०,०००	--
मोटर व्हॅन	३०,४००	--
सयंत्र आणि यंत्र	२५,०००	--
बुडीत कर्ज	२,५००	--
जाहिरात	६,०००	--
हस्तस्थ रोख	५,०००	--
विविध ऋणको	३१,२५०	--
संशयित बुडीत कर्ज निधी	--	१,०००
विविध धनको	--	२४,०००
भांडवल		१,२५,०००
	२,५४,६३०	२,५४,६३०

समायोजना :-

- अखेरच्या संवरण स्कंधाचे ३१ मार्च २०१८ रोजी परिव्यय मूल्य ₹ १९,०००, असून त्याचे बाजार मूल्य ₹ २०,००० होते.
- कार्यालय वेतन १ महिन्याचे देणे बाकी आहे.
- पूर्वदत्त मजुरी ₹ १,०००.
- घसारा आकारा-कार्यालयीन उपकरणांवर वार्षिक ५% दराने, मोटर व्हॅनवर वार्षिक १०% दराने आणि सयंत्र व यंत्रसामग्रीवर वार्षिक १५% दराने.

उत्तर :-

मंगेश ट्रेडर्स यांचे पुस्तकात
व्यापार व नफातोटा खाते
३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		३२,७५०	विक्री	८९,५००	
खरेदी	५५,०००		(-) विक्रीपरत	४,४८०	८५,०२०
(-) खरेदीपरत	२,६३०	५२,३७०	संवर्ण स्कंध		१९,०००
मजुरी आणि वेतन	८,०००				
वजा - पूर्वदत्त मजुरी	१,०००	७,०००			
अधिकार शुल्क		४,०००			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		७,९००			
		१,०४,०२०			१,०४,०२०
कार्यालय वेतन	११,०००		ढोबळ नफा (पुढे आणला)		७,९००
(+) अदत्त वेतन	१,०००	१२,०००	शुद्ध तोटा		१९,३९०
बुडीत कर्ज	२,५००		(भांडवल खात्याला		
(-) जुनी संशयित व बुडीत कर्जनिधी	१,०००	१,५००	स्थानांतरित)		
घसारा :					
कार्यालयीन उपकरणे	१,०००				
मोटर व्हॅन	३,०४०				
सयंत्र व यंत्र	३,७५०	७,७९०			
जाहिरात		६,०००			
		२७,२९०			२७,२९०

ताळेबंद
३१ मार्च २०१८ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	१,२५,०००		कार्यालयीन उपकरणे	२०,०००	
(-) शुद्ध तोटा	१९,३९०	१,०५,६१०	(-) घसारा	१,०००	१९,०००
			मोटर व्हॅन	३०,४००	
अदत्त वेतन		१,०००	(-) घसारा	३,०४०	२७,३६०
देय विपत्र		१२,५००	संयंत्र व यंत्र	२५,०००	
विविध धनको		२४,०००	(-) घसारा	३,७५०	२१,२५०
			विविध ऋणको		३१,२५०
			संवर्ण स्क्ंध		१९,०००
			हस्तस्थ रोख		५,०००
			पूर्वदत्त मजुरी		१,०००
		१,४३,११०			१,४३,११०

कार्य टीप :-

घसारा

- १) ५% ₹ २०,००० वर (कार्यालयीन उपकरणे) - $२०,००० \times ५/१००$
घसारा ₹ १,०००.
- २) १०% ₹ ३०,४०० वर (मोटर व्हॅन) - $३०,४०० \times १०/१००$
घसारा ₹ ३,०४०
- ३) १५% ₹ २५,००० (संयंत्र व यंत्र) - $२५,००० \times १५/१००$
घसारा ₹ ३,७५०

उदाहरण क्र. ३ :

मेसर्स रीना एंटरप्रायजेस यांची तेरीज खालील प्रमाणे देण्यात आली आहे. आपण ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज - ३१ मार्च २०१८ रोजीची

तपशील	नावे शिल्लक (₹)	जमा शिल्लक (₹)
प्रारंभण स्कंध	४५,२००	--
भांडवल	--	३,००,०००
उचल	२०,०००	--
उपस्कर	६०,०००	--
पूर्वदत्त विमा	१,७७०	--
ऋणको आणि धनको	७०,०००	१,२९,२५०
खरेदी आणि विक्री	५७,०००	१,२०,०००
संयंत्र व यंत्र	५०,०००	--
गुंतवणूक	६८,०००	--
कारखाना विमा	२६,०००	--
हिशोब तपासणी शुल्क	२१,०००	--
वाहन व्यय	१,८००	--
जमीन आणि इमारत	१,४०,०००	--
भाडे	७,१२०	--
संशयित बुडीत कर्जनिधी	--	६,०००
निर्गत वाहन व्यय	८,३६०	--
परत	२,०००	९,०००
कसर	१,०००	७,०००
प्राप्त वर्तन	--	८,०००
	५,७९,२५०	५,७९,२५०

समायोजना :-

- १) बुडीत कर्ज ₹ २,००० खातेबाद करा आणि ऋणकोवर २.५% दराने संशयित बुडीत कर्ज निधीची तरतूद करा.
- २) वर्षअखेर शिल्लक मालसाठ्याचे लागत मूल्य ₹ ४६,००० असून त्याचे विपणी मूल्य ₹ ४०,००० आहे.
- ३) जमीन व इमारतीवर वार्षिक ५% दराने आणि संयंत्र व यंत्रावर वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा.
- ४) पूर्वदत्त भाडे ₹ ३,५६०.
- ५) अदत्त वाहन व्यय ₹ १,२००.

उत्तर :

मेसर्स रीना एंटरप्रायजेस यांच्या पुस्तकात
व्यापार व नफातोटा खाते ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		४५,२००	विक्री	१,२०,०००	
खरेदी	५७,०००		वजा विक्रीपरत	२,०००	१,१८,०००
वजा - खरेदीपरत	९,०००	४८,०००			
कारखाना विमा		२६,०००	अखेरचा मालसाठा		४०,०००
वाहन व्यय	१,८००				
(+) अदत्त वाहन व्यय	१,२००	३,०००			
		३५,८००			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		१,५८,०००			१,५८,०००
		२१,०००	ढोबळ नफा (पुढे आणला)		३५,८००
हिशोबतपासणी शुल्क			कसर		७,०००
भाडे	७,१२०	३,५६०	जुनी सं.क. निधी	६,०००	
(-) पूर्वदत्त भाडे	३,५६०	८,३६०	(-) नवीन बुडीत कर्ज	२,०००	
निर्गत वाहन व्यय		१,०००	(-) नवीन सं.क.नि.	१,७००	२,३००
कसर					
घसारा :			प्राप्त वर्तन		८,०००
जमीन व इमारत	७,०००				
संयंत्र व यंत्र	५,०००	१२,०००			
शुद्ध नफा		७,१८०			
(भांडवल खात्याला स्थानांतरित)					
		५३,१००			५३,१००

ताळेबंद ३१ मार्च २०१८ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	३,००,०००		ऋणको	७०,०००	
(+) शुद्ध नफा	७,१८०		(-) बुडीत कर्ज	२,०००	
	३,०७,१८०			६८,०००	
		२,८७,१८०	(-) सं. कर्जनिधी	१,७००	६६,३००
(-) उचल	२०,०००	१,२९,२५०	जमीन व इमारत	१,४०,०००	
धनको		१,२००	(-) घसारा	७,०००	१,३३,०००
अदत्त वाहन व्यय			संयंत्र व यंत्र	५०,०००	
			(-) घसारा	५,०००	४५,०००
			पूर्वदत्त भाडे		३,५६०
			पूर्वदत्त विमा		१,७७०
			उपस्कर		६०,०००
			गुंतवणूक		६८,०००
			अखेरचा मालसाठा		४०,०००
		४,१७,६३०			४,१७,६३०

उदाहरण क्र. ४ :

खांडवाला एंटरप्रायजेस यांची तेरीज खालील प्रमाणे आहे. त्यावरून ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१८ रोजीची

तपशील	नावे बाकी (₹)	जमा बाकी (₹)
भांडवल		५५,०००
उचल	३,०००	--
प्रारंभण स्कंध	१६,४००	--
खरेदी	३१,१००	--
आगत वाहन व्यय	२,५००	--
विक्री	--	५०,०००
विक्रीपरत	१,९८०	--
भाडे आणि कर	६,०००	--
बुडीत कर्ज	४००	--
संशयित बुडीत कर्जनिधी	--	--
कसर	२,३७५	१,५००
वर्तन (Commission)	--	--
धनको	--	२५५
ऋणको	२०,२५०	१८,५००
उपस्कर	६,०००	--
यंत्र	१२,०००	--
ख्याती	७,५००	--
मजुरी आणि वेतन	७,०००	--
वेतन (१० महिन्यांचे)	५,०००	--
जाहिरात	९,०००	--
कर्जरोख्यात गुंतवणूक	८,५००	--
ऋण आणि अग्रिम	--	१३,७५०
	१,३९,००५	१,३९,००५

समायोजना :-

- १) संवरण स्कंध ₹ १७,२५०.
- २) पूर्वदत्त भाडे ₹ ४,०००.
- ३) ₹ १,००० बुडीत कर्जाची तरतूद करून ऋणकोवर २% प्रमाणे संशयित बुडीत कर्जनिधीची तरतूद करा.
- ४) यंत्रावर ७.५% वार्षिक दराने आणि उपस्करावर वार्षिक १५% दराने घसारा आकारा.
- ५) धनकोवर ३% दराने कसर निधीची तरतूद करा.

उत्तर :

नावे

खांडवाला एन्टरप्रायझेस यांचे पुस्तकात

व्यापार व नफातोटा खाते ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		१६,४००	विक्री	५०,०००	
खरेदी		३१,१००	(-) विक्रीपरत	१,९८०	४८,०२०
आगत वाहन व्यय		२,५००	संवरण स्कंध		१७,२५०
मजुरी आणि वेतन		७,०००			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		८,२७०			
		६५,२७०			६५,२७०
वेतन	५,०००				
(+) अदत्त वेतन	१,०००	६,०००	ढोबळ नफा (पुढे आणला)		८,२७०
भाडे व कर	६,०००		धनकोवर प्राप्त कसर		५५५
(-) पूर्वदत्त भाडे	४,०००	२,०००	प्राप्त वर्तन		२५५
घसारा :					
यंत्र	९००		शुद्ध तोटा		१२,३८०
उपस्कर	९००	१,८००	(भांडवल खात्याला		
कसर		२,३७५	स्थानांतरित)		
जाहिरात		९,०००			
बुडीत कर्ज	४००				
(+) नवीन बुडीत कर्ज	१,०००				
(+) संशयित बुडीत कर्जनिधी	३८५				
	१,७८५				
(-) जुना बुडीत कर्ज	१,५००				
		२८५			
		२१,४६०			२१,४६०

ताळेबंद ३१ मार्च २०१८ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	५५,०००		यंत्र	१२,०००	
(-) शुद्ध तोटा	१२,३८०		(-) घसारा	९००	११,१००
	४२,६२०		उपस्कर	६,०००	
(-) उचल	३,०००	३९,६२०	(-) घसारा	९००	५,१००
धनको	१८,५००		ऋणको	२०,२५०	
(-) कसर	५५५	१७,९४५	(-) बुडीत कर्ज	१,०००	
अदत्त वेतन		१,०००	(-) सं. कर्जनिधी	१९,२५०	
ऋण व अग्रिम		१३,७५०	संवरण स्कंध	३८५	१८,८६५
			पूर्वदत्त भाडे		१७,२५०
			ख्याती		४,०००
			कर्जरोख्यात गुंतवणूक		७,५००
					८,५००
		७२,३१५			७२,३१५

कार्य टीपा :

- १) तेरीज पत्रकात वेतन ₹ ५,००० दिलेले आहे आणि समायोजनेत २ महिन्याचे वेतन देणे बाकी आहे. याचाच अर्थ तेरीज पत्रकात १० महिन्याचे वेतन ₹ ५,००० म्हणून २ महिन्याचे वेतन ₹ १,००० याचाच अर्थ अदत्त वेतन ₹ १,०००.

वेतन	₹ ५,०००
(+) अदत्त वेतन	₹ १,०००
	₹ ६,०००

- २) ₹ १९,२५० वर २% प्रमाणे संशयित बुडीत कर्जनिधी

$$\frac{१९,२५० \times २}{१००} = ₹ ३८५$$

∴ संशयित बुडीत कर्जनिधी ₹ ३८५

- ३) धनकोवरील कसर निधी - १८, ५०० वर ३% दराने

$$\frac{१८,५०० \times ३}{१००} = ₹ ५५५$$

∴ धनकोवरील कसर निधी ₹ ५५५

उदाहरण ५ :

ओंकार यांच्या खालील तेरीज पत्रकावरून ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१८ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम (₹)	जमा शिल्लक	रक्कम (₹)
ऋणको	४५,०००	भांडवल	१,२०,०००
प्रारंभण स्कंध	११,५५०	विक्री	६०,७५०
खरेदी	५३,२५०	खरेदीपरत	४५०
विक्रीपरत	१,०५०	प्राप्त लाभांश	२,२५०
बुडीत कर्ज	६००	धनको	३७,५००
भाडे, दर आणि कर	२,६७०	अधिकोष अधिविकर्ष	२४,०००
विमा	२,४००	संशयित बुडीत कर्जनिधी.	१,२००
कार्यालयीन उपकरणे	४२,९००		
उपस्कर व अन्वायुक्ती	२८,५००		
बँकेतील रोख	३२,२८०		
वेतन	३,०००		
जाहिरात	१,८००		
दलाली	२,१००		
उचल	३,०००		
मजुरी	२,२५०		
कोळसा, गॅस व पाणी	१,८००		
यंत्रसामग्री	१२,०००		
	२,४६,१५०		२,४६,१५०

समायोजना :-

- १) संवरण स्कंधाचे मूल्य ₹. ४२,०००.
- २) बुडीत कर्ज ₹ १,२०० खाते बाद करून ऋणकोवर २% प्रमाणे बुडीत व संशयित कर्जनिधी निर्माण करा.
- ३) अदत्त खर्च - वेतन ₹ ७५० आणि मजुरी ₹ २२५
- ४) कार्यालयीन उपकरणांवर वार्षिक २.५% दराने आणि यंत्रसामग्रीवर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा
- ५) पूर्वदत्त विमा ₹ ९००

उत्तर :

**ओंकार यांचे पुस्तकात
व्यापार व नफातोटा खाते
३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता**

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		११,५५०	विक्री	६०,७५०	
खरेदी	५३,२५०		(-) विक्रीपरत	१,०५०	५९,७००
वजा - खरेदीपरत	४५०	५२,८००			
मजुरी	२,२५०		संवरण स्कंध		४२,०००
(+) अदत्त मजुरी	२२५	२,४७५			
कोळसा, गॅस, पाणी		१,८००			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		३३,०७५			
		१,०१,७००			१,०१,७००
वेतन	३,०००		ढोबळ नफा (पुढे आणला)		३३,०७५
(+) अदत्त वेतन	७५०	३,७५०	प्राप्त लाभांश		२,२५०
विमा	२,४००				
(-) पूर्वदत्त विमा	९००	१,५००			
घसारा:					
जमीन व इमारत	१,०७३				
यंत्रसामग्री	६००	१,६७३			
भाडे, दर व कर		२,६७०			
जाहिरात		१,८००			
बुडीत कर्ज	६००				
(+) नवीन बु. कर्ज	१,२००				
(+) नवीन सं.बु. कर्जनिधी	८७६				
	२,६७६				
(-) जुना बु.सं. कर्जनिधी	१,२००	१,४७६			
दलाली		२,१००			
शुद्ध नफा (भांडवल खात्याला स्थानांतरित)		२०,३५६			
		३५,३२५			३५,३२५

ताळेबंद ३१ मार्च २०१८ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	१,२०,०००		जमीन व इमारत	४२,९००	
(+) शुद्ध नफा	२०,३५६		(-) घसारा	१,०७३	४१,८२७
	१,४०,३५६				
(-) उचल	३,०००	१,३७,३५६	यंत्रसामग्री	१२,०००	
			(-) घसारा	६००	११,४००
धनको		३७,५००			
अदत्त वेतन		७५०	उपस्कर व अन्वायुक्ती		२८,५००
अदत्त मजुरी		२२५	ऋणको	४५,०००	
अधिकोष अधिविकर्ष		२४,०००	(-) नवीन बुडीत कर्ज	१,२००	
				४३,८००	
			(-) सं.बु. कर्जनिधी	८७६	४२,९२४
			पूर्वदत्त विमा		९००
			बँकेतील रोख		३२,२८०
			संवरण स्कंध		४२,०००
		१,९९,८३९			१,९९,८३९

उदाहरण क्र. ६

मे. अभय यांच्या खालील दिलेल्या तेरीज पत्रकावरून व अतिरिक्त माहितीवरून ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणान्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१८ रोजीची

तपशील	नावे बाकी (₹)	जमा बाकी (₹)
भांडवल	--	२,२८,०००
उपस्कर	४०,०००	--
विमा	१०,०००	--
वेतन	१७,०००	--
आगत वाहन व्यय	१,०००	--
भाडे, दर आणि कर	७,०००	--
यंत्रसामग्री	५०,०००	--
मजुरी	८,०००	--
उचल	१४,०००	--
कसर	--	१,७००
निर्गत वाहन व्यय	५,६००	--
खरेदी आणि विक्री	६२,०००	१,७१,०००
स्कंध (१.४.२०१७ रोजीचा)	३१,०००	
परत	५,०००	६,३००
भाडे	--	६,०००
संशयित बुडीत कर्जनिधी	--	५,०००

बुडीत कर्ज	२,०००	--
जाहिरात	१०,९००	--
ऋणको आणि धनको	९०,०००	५४,०००
प्राप्त विपत्र	३६,०००	--
बँकेतील रोख	८,५००	--
६% दराचे बँक कर्ज (१.१०.२०१७ ला घेतले)	--	५०,०००
भागांवरील दलाली	४,०००	--
सुटी अवजारे	३६,०००	--
देय विपत्र	--	१६,०००
ख्याती	१,००,०००	--
	५,३८,०००	५,३८,०००

समायोजना :-

- १) वर्षअखेरच्या शिल्लक मालाचे लागत मूल्य ₹ ३७,००० असून विपणी मूल्य ₹ ४०,००० आहे.
- २) ऋणकोवर ५% दराने संशयित बुडीत कर्जनिधीची तरतूद करा.
- ३) अदत्त खर्च - मजुरी ₹ ३,०००, वेतन ₹ ३,६००
- ४) यंत्रसामग्रीवर वार्षिक १०% दराने आणि उपस्करवर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.
- ५) भांडवलावर ५% व्याज आकारा
- ६) पूर्वदत्त विमा ₹ २,०००

उत्तर :

मे. अभय यांच्या पुस्तकात
व्यापार व नफातोटा खाते
३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		३१,०००	विक्री	१,७१,०००	
खरेदी	६२,०००		(-) विक्रीपरत	५,०००	१,६६,०००
(-) खरेदीपरत	६,३००	५५,७००			
मजुरी	८,०००		संवरण स्कंध		३७,०००
(+) अदत्त मजुरी	३,०००	११,०००			
आगत वाहन व्यय		१,०००			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		१,०४,३००			
		२,०३,०००			२,०३,०००

वेतन	१७,०००		ढोबळ नफा (पुढे आणला)		१,०४,३००
(+) अदत्त वेतन	३,६००	२०,६००	प्राप्त कसर		१,७००
भांडवलावर व्याज		११,४००	प्राप्त भाडे		६,०००
बुडीत कर्ज	२,०००				
(+) नवीन बुडीत कर्ज	४,५००				
	६,५००				
(-) जुना सं.क.नि.	५,०००	१,५००			
घसारा :					
यंत्र	५,०००				
उपस्कर	२,०००	७,०००			
विमा	१०,०००				
(-) पूर्वदत्त विमा	२,०००	८,०००			
भाडे, दर व कर		७,०००			
निर्गत वाहन व्यय		५,६००			
जाहिरात		१०,९००			
बँक कर्जावर व्याज		१,५००			
भागांवरील दलाली		४,०००			
शुद्ध नफा		३४,५००			
(भांडवल खात्याला स्थानांतरित)					
		१,१२,०००			१,१२,०००

ताळेबंद ३१ मार्च २०१८ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	२,२८,०००		यंत्रसामग्री	५०,०००	
(+) भांडवलावर व्याज	११,४००		(-) घसारा	५,०००	४५,०००
	२,३९,४००		उपस्कर	४०,०००	
(+) शुद्ध नफा	३४,५००		(-) घसारा	२,०००	३८,०००
	२,७३,९००		बँकेतील रोख		८,५००
(-) उचल	१४,०००	२,५९,९००	प्राप्त विपत्र		३६,०००
६% बँक कर्ज	५०,०००		संवर्णन स्कंध		३७,०००
(+) व्याज (६ महिन्याचे)	१,५००	५१,५००	ऋणको	९०,०००	
धनको		५४,०००	(-) सं.बु. कर्जनिधी	४,५००	८५,५००
अदत्त वेतन		३,६००	सुटी अवजारे		३६,०००
अदत्त मजुरी		३,०००	ख्याती		१,००,०००
देय विपत्र		१६,०००	पूर्वदत्त विमा		२,०००
		३,८८,०००			३,८८,०००

कार्य टीपा :-

१) भांडवलावर व्याज

भांडवलावर वार्षिक ५% प्रमाणे व्याज

$$\frac{२,२८,००० \times ५}{१००} = ₹ ११,४००$$

भांडवलावर व्याज ₹ ११,४००

२) तेरीज पत्रकातील अदृश्य समायोजना

६% बँक कर्ज १ ऑक्टोबर २०१७ रोजी घेतलेले ₹ ५०,०००

कर्जावर ६ महिन्याचे व्याज

$$\frac{५०,००० \times ६ \times ६}{१०० \times १२} = \frac{३,०००}{२} = ₹ १,५००$$

बँक कर्जावर ६ महिन्याचे व्याज ₹ १,५००

उदाहरण क्र. ७

मेसर्स लक्ष्मी एंटरप्रायजेस यांच्या खाली दिलेल्या तेरीज व समायोजनाचे आधारे ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार आणि नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

नावे शिल्लक	रक्कम (₹)	जमा शिल्लक	रक्कम (₹)
यंत्रसामग्री	१,००,०००	कसर	२,०००
विविध ऋणको	१,२०,८००	विक्री	७७,५००
उपस्कर	३६,०००	खरेदीपरत	४,८००
स्कंध (१ एप्रिल २०१८)	२०,०००	धनको	५२,०००
मजुरी	१,८००	१०% बँक कर्ज	७६,०००
विद्युत शुल्क	४,६००	(१ ऑक्टोबर २०१८ ला घेतले)	
विमा	५,०००	संशयित बुडीत कर्जनिधी	१,६००
कारखाना भाडे	४,६००	अधिकोष अधिविकर्ष	५३,३००
प्रवास खर्च	३,६००	भांडवल	१,००,०००
जाहिरात	२,५००		
कार्यालय भाडे	३,०००		
खरेदी	४९,३००		
विक्रीपरत	२,८००		
बुडीत कर्ज	१,२००		
उचल	१२,०००		
	३,६७,२००		३,६७,२००

समायोजना :-

१) ३१ मार्च २०१९ रोजीचा संवर्ण स्कंध ₹ ५७,०००

२) यंत्रसामग्री आणि उपस्करावर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.

३) पूर्वदत्त विमा ₹ १,०००.

४) बुडीत कर्ज ₹ ८०० अपलेखीत करून ऋणकोवर ५% दराने संशयित बुडीत कर्जनिधी निर्माण करा आणि २% दराने ऋणकोवर देय कसर निधीची तरतूद करा. तसेच धनकोवर ३% दराने कसर निधीची तरतूद करा.

५) अदत्त खर्च - मजुरी ₹ २,२०० आणि कार्यालय भाडे ₹ १,४००.

६) मालकाने स्वतःसाठी ₹ २,००० चा माल उचलला.

उत्तर :-

मेसर्स लक्ष्मी एंटरप्रायजेसच्या पुस्तकात

व्यापार व नफातोटा खाते

३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		२०,०००	विक्री	७७,५००	
खरेदी	४९,३००		(-) विक्रीपरत	२,८००	७४,७००
(-) खरेदीपरत	४,८००	४४,५००	मालकाची उचल		२,०००
मजुरी	१,८००		संवर्ण स्कंध		५७,०००
(+) अदत्त मजुरी	२,२००	४,०००			
कारखाना भाडे		४,६००			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		६०.६००			
		१,३३,७००			१,३३,७००
कार्यालय भाडे	३,०००		ढोबळ नफा		६०,६००
(+) अदत्त भाडे	१,४००	४,४००	(पुढे आणला)		
विद्युत शुल्क		४,६००	कसर		२,०००
विमा	५,०००		धनकोवरील कसर		१,५६०
(-) पूर्वदत्त विमा	१.०००	४,०००			
प्रवास खर्च		३,६००			
घसारा : यंत्रसामग्री	५,०००				
: उपस्कर	१,८००	६,८००			
बुडीत कर्ज	१,२००				
(+) बुडीत कर्ज नवीन	८००				
(+) सं.बु. कर्जनिधी	६,०००				
	८,०००				
(-) जुना सं.बु. कर्जनिधी	१,६००	६,४००			
ऋणकोवर कसर निधी		२,२८०			
जाहिरात		२,५००			
बँक कर्जावर व्याज		३,८००			
शुद्ध नफा		२५,७००			
(भांडवल खात्याला रवाना)					
		६४,१६०			६४,१६०

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	१,००,०००		यंत्र सामग्री	१,००,०००	
(+) शुद्ध नफा	२५,७८०		(-) घसारा	५,०००	९५,०००
	१,२५,७८०		उपस्कर	३६,०००	
(-) उचल	१४,०००	१,११,७८०	(-) घसारा	१,८००	३४,२००
			पूर्वदत्त विमा		१,०००
अदत्त मजुरी		२,२००	विविध ऋणको	१,२०,८००	
अदत्त भाडे		१,४००	(-) नवीन बुडीत कर्ज	८००	
धनको	५२,०००			१,२०,०००	
(-) देय कसर निधी	१,५६०	५०,४४०	(-) सं.बु. कर्जनिधी	६,०००	
१०% बँक कर्ज	७६,०००			१,१४,०००	
(+) व्याज (६ म.)	३,८००	७९,८००	(-) देय कसर निधी	२,२८०	१,११,७२०
अधिकोष अधिविकर्ष		५३,३००	संवर्ण स्कंध		५७,०००
		२,९८,९२०			२,९८,९२०

उदाहरण क्र. ८

श्रेयस यांच्या पुढील तेरजेवरून ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करावयाचा आहे.

तेरीज पत्रक ३१ मार्च २०१८ रोजीचे

नावे बाकी	रक्कम (₹)	जमा बाकी	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध	१४,४००	धनको	१९,३००
ऋणको	३०,०००	निर्गत प्रत्याय	७५०
आगत प्रत्याय	१,६५०	विक्री	२०,०००
भाडे, दर आणि विमा	२,२५०	कसर	३६५
उत्पादन मजुरी	२,५२५	भांडवल	७५,०००
कसर	३९०	अदत्त व्याज	६५०
व्याज	४७५	कर्ज	७,५००
आगीमुळे नुकसान	१,६५०		
वेतन	१,८५०		
खरेदी	२४,३५०		
उचल	२,५००		
निर्गत वाहन व्यय	१,२७५		
सुटी अवजारे	१७,५००		
संयंत्र व यंत्र	१४,०००		
हस्तस्थ रोख	१,२५०		
बँकेतील रोख	७,५००		
	१,२३,५६५		१,२३,५६५

समायोजना :

- १) ३१ मार्च २०१८ रोजी संवरण स्कंध ₹ ४८,५००
- २) सुटी अवजारावर वार्षिक १०% प्रमाणे तसेच संयंत्र व यंत्रावर वार्षिक १५% दराने घसारा आकारा.
- ३) पूर्वदत्त विमा ₹ ५०० आणि अदत्त भाडे ₹ ४०० आहे..
- ४) भांडवलावर वार्षिक ५% प्रमाणे आणि उचलीवर वार्षिक ७% दराने व्याजाची आकारणी करा.
- ५) अदत्त वेतन ₹ ६५० आहे.

उत्तर :-

**श्रेयस यांचे पुस्तकात
व्यापार व नफातोटा खाते
३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता**

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		१४,४००	विक्री	२०,०००	
खरेदी	२४,३५०		(-) आगत प्रत्याय	१,६५०	१८,३५०
(-) निर्गत प्रत्याय	७५०	२३,६००			
उत्पादन मजुरी		२,५२५	संवरण स्कंध		४८,५००
ढेबळ नफा (पुढे नेला)		२६,३२५			
		६६,८५०			६६,८५०
भाडे, दर व विमा	२,२५०		ढेबळ नफा (पुढे आणला)		२६,३२५
(+) अदत्त भाडे	४००		कसर		३६५
	२,६५०		उचलीवर व्याज		८८
(-) पूर्व दत्त विमा	५००	२,१५०	(६ महिन्याचे)		
कसर		३९०			
भांडवलावर व्याज		३,७५०			
घसारा :					
सुटी अवजारे	१,७५०				
संयंत्र व यंत्र	२,१००	३,८५०			
व्याज		४७५			
वेतन	१,८५०				
(+) अदत्त वेतन	६५०	२,५००			
आगीमुळे नुकसान		१,६५०			
निर्गत वाहन व्यय		१,२७५			
शुद्ध नफा		१०,७३८			
(भांडवल खात्याला वर्ग)					
		२६,७७८			२६,७७८

ताळेबंद ३१ मार्च २०१८ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	७५,०००		जमीन व इमारत	१७,५००	
(+) भांडवलावर व्याज	३,७५०		(-) घसारा	१,७५०	१५,७५०
(+) शुद्ध नफा	१०,७३८		संयंत्र व यंत्र	१४,०००	
	८९,४८८		(-) घसारा	२,१००	११,९००
(-) उचल	२,५००		बँकेतील रोख		७,५००
(-) उचलीवर व्याज	८८	८६,९००	संवरण स्कंध		४८,५००
धनको		१९,३००	पूर्व दत्त विमा		५००
कर्ज		७,५००	ऋणको		३०,०००
अदत्त वेतन		६५०	हस्तस्थ रोख		१,२५०
अदत्त व्याज		६५०			
अदत्त भाडे		४००			
		१,१५,४००			१,१५,४००

कार्य टीप : उचलीवर व्याज ₹ २,५०० वर वार्षिक ७% दराने ६ महिन्याचे व्याज.

$$\frac{२,५०० \times ७ \times ६}{१०० \times १२} = \frac{१७५}{२} = ८७.५ = ८८$$

उचलीवर व्याज ₹ ८८ (जेव्हा उदाहरणात उचलीची तारीख दिली नसेल तेव्हा ६ महिन्याचे व्याज विचारात घ्यावे.)

उदाहरण क्र. ९

खाली दिलेल्या तेरजेवरून किसन ट्रेडर्स यांचे ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	नावे बाकी (₹)	तपशील	जमा बाकी (₹)
स्कंध (१.४.२०१८)	१,५०,०००	विविध धनको	२,००,०००
खरेदी	८,५०,०००	अधिकोष अधिविकर्ष	१,८०,०००
मजुरी	१,२०,०००	व्याज	६०,०००
अप्रत्यक्ष खर्च	८०,०००	संशयित व बुडीत कर्जनिधी	१०,०००
विक्रीपरत	२०,०००	विक्री	१३,९५,३००
गामक शक्ती व इंधन	९५,०००	खरेदीपरत	३०,०००
जाहिरात	७०,०००	भांडवल	६,००,०००
प्रवास खर्च	३०,०००		
विविध ऋणको	२.२०,०००		
संयंत्र व यंत्र	१,८०,०००		
छपाई व लेखन सामग्री	१८,०००		
संगणक व छपाई यंत्र	५,२०,०००		
विमा प्रव्याजी	२०,०००		
हस्तस्थ रोख	४२,३००		
बुडीत कर्ज	११,०००		
आहरण (उचल)	४९,०००		
	२४,७५,३००		२४,७५,३००

समायोजना :-

- १) संवरण स्कंधाचे मूल्य ₹ २,८०,००० होते.
- २) मजुरीचे ₹ ३०,०००, देणेबाकी आहे, अप्रत्यक्ष अदत्त वेतन ₹ २२,०००.
- ३) संयत्र व यंत्रसामग्री या पदात १ ऑक्टोबर २०१८ रोजी खरेदी केलेल्या ₹ ४०,००० च्या यंत्राचा समावेश आहे. संयत्र व यंत्रावर वार्षिक १०% दराने व संगणक आणि छपाई यंत्रावर वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा.
- ४) ऋणकोवर ५% दराने संशयित व बुडीत कर्जनिधीची तरतूद करा.
- ५) विमा प्रव्याजी ३० जून २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता दिला आहे.
- ६) प्रवास खर्चांमध्ये श्री किसन यांच्या खाजगी प्रवास केल्यासंबंधीचे ₹ १०,००० चा समावेश आहे.

उत्तर :-

**किसन ट्रेडर्स यांचे पुस्तकात
व्यापार व नफातोटा खाते ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता**

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		१,५०,०००	विक्री	१३,९५,३००	
खरेदी	८,५०,०००		(-) विक्रीपरत	२०,०००	१३,७५,३००
(-) खरेदीपरत	३०,०००	८,२०,०००	संवरण स्कंध		२,८०,०००
मजुरी	१,२०,०००				
(+) अदत्त मजुरी	३०,०००	१,५०,०००			
गामक शक्ती व इंधन		९५,०००			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		४,४०,३००			
		१६,५५,३००			१६,५५,३००
वेतन	८०,०००		ढोबळ नफा (पुढे आणला)		४,४०,३००
(+) अदत्त वेतन	२२,०००	१,०२,०००	व्याज		६०,०००
जाहिरात		७०,०००			
प्रवास खर्च	३०,०००				
(-) खाजगी प्रवास खर्च	१०,०००	२०,०००			
छपाई व लेखनसामग्री		१८,०००			
विमा प्रव्याजी	२०,०००				
(-) पूर्वदत्त विमा	५,०००	१५,०००			
बुडीत कर्ज	११,०००				
(+) स.बु. कर्जनिधी	११,०००				
	२२,०००				
(-) जुना बुडीत कर्ज	१०,०००	१२,०००			
घसारा :					
संयत्र व यंत्र	१६,०००				
संगणक व छपाई यंत्र	५२,०००	६८,०००			
शुद्ध नफा		१,९५,३००			
(भां.खा. स्थानांतरित)					
		५,००,३००			५,००,३००

ताळेबंद
३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	Assets	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	६,००,०००		हस्तस्थ रोख		४२,३००
(+) शुद्ध नफा	१,९५,०००		विविध ऋणको	२,२०,०००	
	७,९५,०००		(-) सं.बु. कर्जनिधी	११,०००	२,०९,०००
(-) आहरण	४९,०००		संयत्र व यंत्र	१,८०,०००	
(-) खाजगी प्रवास खर्च	१०,०००	७,३६,३००	(-) घसारा	१६,०००	१,६४,०००
विविध धनको		२,००,०००			
अधिकोष अधिविकर्ष		१,८०,०००	संगणक व छपाई यंत्र	५,२०,०००	
अदत्त मजुरी		३०,०००	(-) घसारा	५२,०००	४,६८,०००
अप्रत्यक्ष अदत्त वेतन		२२,०००	संवरण स्कंध		२,८०,०००
			पूर्वदत्त विमा		५,०००
		११,६८,३००			११,६८,३००

कार्य टीप : -

१) विमा प्रव्याजी ३० जून २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता ₹ २०,०००, ३ महिन्याचा विमा प्रव्याजी पूर्वदत्त

$$२०,००० \times \frac{३}{१२} = ₹ ५,०००$$

२) नवीन संशयित बुडीत कर्ज निधी ऋणकोत्तर ५%.

$$२,२२,००० \times \frac{५}{१००} = ₹ ११,०००$$

३) संयत्र व यंत्राची शिल्लक ₹ १,८०,०००

$$\begin{array}{r} १ ऑक्टोबर २०१७ रोजी खरेदी ₹ (-) ४०,००० \\ \hline १,४०,००० \end{array}$$

₹ १,४०,००० वर वार्षिक १०% दराने घसारा = ₹ १४,०००

₹ ४०,००० वर ६ महिन्याचा घसारा

$$= \frac{४०,००० \times १० \times ६}{१०० \times १२} = ₹ २,०००$$

एकूण घसाराच्याची राशी १४,००० + २,००० = ₹ १६,०००

उदाहरण क्र. १०

३१ मार्च २०१९ ची खाली देण्यात आलेली तेरीज आणि अतिरिक्त माहितीवरून अरुण यांचे पुस्तकात व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम (₹)	जमा शिल्लक	रक्कम (₹)
ऋणको	२४,०००	भांडवल	२५,०००
प्रारंभण स्कंध	८,०००	विक्री	२०,०००
अधिकार शुल्क	१,५००	धनको	१०,०००
मजुरी	१,०००	खरेदीपरत	१,०००
वेतन	२,५००	ऋण व अग्रिम	८,०००
उचल	३,०००	देय्य विपत्र	१२,०००
ख्याती	८,०००	प्राप्त व्याज	१,०००
विक्रीपरत	५००		
टेलीफोन शुल्क	१,०००		
आगत वाहन व्यय	१,०००		
निर्गत वाहन व्यय	१,०००		
व्यापार खर्च	५००		
विमा	२,०००		
संयंत्र व यंत्र	६,०००		
उपस्कर	५,०००		
खरेदी	१२,०००		
	७७,०००		७७,०००

समायोजना :-

- १) संवरण स्कंधाचे लागत मूल्य ₹ १३,००० असून बाजार मूल्य ₹ १५,००० होते.
- २) घसारा आकारा :- संयंत्र व यंत्रावर वार्षिक ५% आणि उपस्करावर वार्षिक १०% दराने
- ३) विम्याचे ₹ ७०० आगावू भरले आहेत.
- ४) वेतनाचे ₹ ८०० आणि मजुरीचे ₹ १,००० देणे बाकी आहे.
- ५) ऋणकोवर ५% प्रमाणे संदिग्ध ऋणार्थ संचिती (R.D.D.) निर्माण करा.
- ६) नमुना म्हणून ₹ ३,००० चा माल मोफत वाटण्यात आला.

उत्तर :-

अरुण यांचे पुस्तकात
व्यापार व नफातोटा खाते दि. ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाच्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		८,०००	विक्री	२०,०००	
खरेदी	१२,०००		(-) विक्रीपरत	५००	१९,५००
(-) खरेदीपरत	१,०००	११,०००			
अधिकार शुल्क		१,५००	संवरण स्कंध		१३,०००
मजुरी	१,०००		नमुना म्हणून मोफत		३,०००
(+) अदत्त मजुरी	१,०००	२,०००	वाटलेला माल		
आगत वाहन व्यय		१,०००			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		१२,०००			
		३५,५००			३५,५००
विमा	२,०००		ढोबळ नफा पुढे आणला		१२,०००
(-) पूर्वदत्त विमा	७००	१,३००	प्राप्त व्याज		१,०००
वेतन	२,५००				
(+) अदत्त वेतन	८००	३,३००			
घसारा :					
संयंत्र व यंत्र	३००				
उपस्कर	५००	८००			
संदिग्ध ऋणार्थ संचिती		१,२००			
निर्गत वाहन व्यय		१,०००			
टेलिफोन शुल्क		१,०००			
व्यापार खर्च		५००			
नमुना म्हणून मोफत		३,०००			
वाटलेला माल					
शुद्ध नफा		९००			
(भांडवल खात्याला स्थानांतरित)					
		१३,०००			१३,०००

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	२५,०००		संवरण स्कंध		१३,०००
(+) शुद्ध नफा	९००		संयंत्र व यंत्र	६,०००	
	२५,९००		(-) घसारा	३००	५,७००
(-) उचल	३,०००	२२,९००	उपस्कर	५,०००	
धनको		१०,०००	(-) घसारा	५००	४,५००
अदत्त खर्च :			पूर्वदत्त विमा		७००
वेतन	८००		ख्याती		८,०००
मजुरी	१,०००	१,८००	ऋणको	२४,०००	
ऋण व अग्रिम		८,०००	(-) सं.ऋ.स.	१,२००	२२,८००
देय्य विपत्र		१२,०००			
		५४,७००			५४,७००

उदाहरण क्र. ११

३१ मार्च २०१९ ची खाली देण्यात आलेली तेरीज आणि अतिरिक्त माहितीवरून प्रवीण अँड सन्स यांचे व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	नावे शिल्लक (₹)	तपशील	जमा शिल्लक (₹)
रोख	४,०००	संशयित व बुडीत कर्जनिधी	१,६००
प्रारंभण स्कंध	१०,०००	धनको	५०,२८०
मजुरी	६,०००	विक्री	६२,०००
व्याज	३,०००	खरेदीपरत	१,७२०
वेतन	१२,०००	बँक अधिविकर्ष	२०,०००
उचल	१०,०००	प्राप्त वर्तन	२,८००
जाहिरात	१,२००	भांडवल	१,००,०००
यंत्रसामग्री	५१,०००		
छपाई व लेखनसामग्री	१,२००		
ऋणको	७६,०००		
विक्रीपरत	१,५००		
खरेदी	५४,५००		
बुडीत कर्ज	१,९२०		
कसर	२,०८०		
भाडे	४,०००		
	२,३८,४००		२,३८,४००

समायोजना :-

- १) संवरण स्कंधाचे मूल्य ₹ ८४,०००
- २) मजुरीचे ₹ ८०० आगावू दिलेले आहेत.
- ३) वेतनाचे ₹ ३,६०० आणि भाडे ₹ ३,००० देणे बाकी आहे.
- ४) बुडीत कर्ज ₹ २,००० अपलेखित करून ऋणकोवर ३% दराने संशयित व बुडीत कर्जनिधी निर्माण करा.
- ५) यंत्रसामग्रीचे मूल्य ₹ ४८,००० पर्यंत कमी करण्यात यावे.
- ६) भांडवलावर वार्षिक ५% दराने व्याजाची आकारणी करा.

उत्तर :-

प्रवीण अँड सन्स यांचे पुस्तकात
व्यापार व नफातोटा खाते ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		१०,०००	विक्री	६२,०००	
खरेदी	५४,५००		(-) विक्रीपरत	१,५००	६०,५००
(-) खरेदीपरत	१,७२०	५२,७८०			
मजुरी	६,०००		संवर्ण स्कंध		८४,०००
(-) पूर्वदत्त मजुरी	८००	५,२००			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		७६,५२०			
		१,४४,५००			१,४४,५००
भाडे	४,०००		ढोबळ नफा पुढे आणला		७६,५२०
(+) अदत्त भाडे	३,०००	७,०००	प्राप्त वर्तन		२,८००
यंत्रावर घसारा		३,०००			
वेतन	१२,०००				
(+) अदत्त वेतन	३,६००	१५,६००			
बुडीत कर्ज	१,९२०				
(+) नवीन बुडीत कर्ज	२,०००				
(+) सं.बु. कर्जनिधी	२,२२०				
	६,१४०				
(-) जुना बुडीत कर्ज निधी	१,६००	४,५४०			
भांडवलावर व्याज		५,०००			
व्याज		३,०००			
जाहिरात		१,२००			
छपाई व लेखनसामग्री		१,२००			
कसर		२,०८०			
शुद्ध नफा		३६,७००			
(भांडवल खात्याला स्थानांतरित)					
		७९,३२०			७९,३२०

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	१,००,०००		यंत्रसामग्री	५१,०००	
(+) भांडवलावर व्याज	५,०००		(-) घसारा	३,०००	४८,०००
(+) शुद्ध नफा	३६,७००		ऋणको	७६,०००	
	१,४१,७००		(-) नवीन बुडीत कर्ज	२,०००	
(-) उचल	१०,०००	१,३१,७००		७४,०००	
धनको		५०,२८०	(-) सं.बु. कर्जनिधी	२,२२०	७१,७८०
अदत्त वेतन		३,६००	संवर्ण स्कंध		८४,०००
अदत्त भाडे		३,०००	पूर्वदत्त मजुरी		८००
बँक अधिविकर्ष		२०,०००	रोख		४,०००
		२,०८,५८०			२,०८,५८०

कार्य टीप :

१) नवीन बुडीत कर्ज ₹ २,००० आणि संशयित कर्जनिधी ३%

ऋणको	₹ ७६,०००
(-) नवीन बुडीत कर्ज	₹ २,०००
	<u>₹ ७४,०००</u>

₹ ७४,००० वर ३% प्रमाणे संशयित बुडीत कर्जनिधी ₹ २,२२०

२) भांडवलावर व्याज ५% दराने

$$\frac{१,००,००० \times ५}{१००} = ₹ ५,०००$$

भांडवलावर व्याज ₹ ५,०००

उदाहरण क्र. १२

विजय ट्रेडर्स यांची तेरीज खालीलप्रमाणे आहे. त्यावरून ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१८ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम (₹)	जमा शिल्लक	रक्कम (₹)
भाडे, दर आणि कर	३,५००	संशयित व बुडीत कर्जनिधी	२,५००
विमा	१,०००	प्रकाशकडून कर्ज	३४,७००
मजुरी	६,०००	विक्री	९२,३००
उचल	३,०००	भांडवल	४५,०००
विविध ऋणको	१५,०००	विविध धनको	१८,०००
खरेदी	४०,०००	विविध उत्पन्न	७,५००
कसर	९००	देय्य विपत्र	१७,०००
संयंत्र व यंत्र	५०,०००	कसर	३,०००
विविध व्यय	३,६००		
दुरुस्ती	९,४००		
स्कंध (१.४.२०१७)	१२,०००		
उपस्कर	४०,०००		
बँक शिल्लक	७,५००		
बुडीत कर्ज	६००		
प्राप्य विपत्र	२७,५००		
	२,२०,०००		२,२०,०००

समायोजना :-

- १) पूर्वदत्त विमा ₹ ४००
- २) ऋणकोवर १०% प्रमाणे संशयित व बुडीत कर्जनिधी निर्माण करा आणि ऋणकोवर ६% प्रमाणे देय कसर निधीची तरतूद करा.
- ३) अदत्त खर्च - विविध व्यय ₹ १,४०० आणि मजुरी ₹ १,०००
- ४) उपस्करावर वार्षिक १०% दराने आणि यंत्रसामग्रीवर वार्षिक ४% दराने घसारा आकारा.
- ५) विविध उत्पन्न ₹ १,५०० आगाऊ प्राप्त झाले आहे.
- ६) ३१ मार्च २०१८ रोजीचा स्कंध ₹ ३०,०००

उत्तर :-

**विजय ट्रेडर्स यांचे पुस्तकात
व्यापार व नफातोटा खाते ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता**

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		१२,०००	विक्री		९२,३००
खरेदी		४०,०००			
मजुरी	६,०००		संवरण स्कंध		३०,०००
(+) अदत्त मजुरी	१,०००	७,०००			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		६३,३००			
		१,२२,३००			१,२२,३००
भाडे, दर आणि कर		३,५००	ढोबळ नफा पुढे आणला		६३,३००
विमा	१,०००				
(-) पूर्वदत्त विमा	४००	६००	जुना बुडीत कर्ज	२,५००	
विविध व्यय	३,६००		(-) नवीन बुडीत कर्ज	१,५००	
(+) अदत्त विविध व्यय	१,४००	५,०००		१,०००	
घसारा :			(-) बुडीत कर्ज	६००	४००
उपस्कर	४,०००		विविध उत्पन्न	७,५००	
संयंत्र व यंत्र	२,०००	६,०००	(-) पूर्वप्राप्त उत्पन्न	१,५००	६,०००
कसर	९००				
+ ऋणकोवर देय्य	८१०	१,७१०	कसर		३,०००
दुरुस्ती		४६,४९०			
शुद्ध नफा (भांडवल खात्याला स्थानांतरित)					
		७२,७००			७२,७००

ताळेबंद ३१ मार्च २०१८ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	४५,०००		उपस्कर	४०,०००	
(+) शुद्ध नफा	४६,४९०		(-) घसारा	४,०००	३६,०००
	९१,४९०		सयंत्र व यंत्र	५०,०००	
(-) उचल	३,०००	८८,४९०	(-) घसारा	२,०००	४८,०००
विविध धनको		१८,०००	विविध ऋणको	१५,०००	
प्रकाशकडून कर्ज		३४,७००	(-) सं. बुडीत कर्जनिधी	१,५००	
अदत्त विविध व्यय		१,४००	(-) देय्य कसर निधी	१३,५००	१२,६९०
अदत्त मजुरी		१,०००	पूर्वदत्त विमा	८१०	४००
पूर्वप्राप्त विविध उत्पन्न		१,५००	संवरण स्कंध		३०,०००
देय्य विपत्र		१७,०००	बँक शिल्लक		७,५००
			प्राप्य विपत्र		२७,५००
		१,६२,०९०			१,६२,०९०

कार्य टीप :

जुना संशयित व बुडीत कर्जनिधी तेरीज पत्रकात दिलेला हा बुडीत कर्ज व नवीन संशयित व बुडीत कर्जनिधीपेक्षा जास्त असल्यामुळे तो नफातोटा खात्याच्या जमा बाजूवर ₹ ४०० ने दर्शविला आहे.

उदाहरण क्र. १३

अजय एंटरप्रायजेस यांची ३१ मार्च २०१९ रोजीची तेरीज खालील प्रमाणे आहे. त्यावरून ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता वार्षिक खाती तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	नावे शिल्लक (₹)	जमा शिल्लक (₹)
ऋणको	५२,८३५	
प्रारंभण स्कंध	८,६०५	
खरेदी	२५,३७५	
इंधन आणि शक्ती	१,८१८	
धनको		४२,८६०
विक्रीवरील वाहतूक खर्च	१,८६०	
उचल	५,०००	
भांडवल		१,६०,०००
विक्री		३९,४७२
परत	८६०	१,३७५

बँकेतील रोख	१६,३७५	
उपस्कर (१.७.२०१८ ला खरेदी)	३९,५००	
वेतन	७,०००	
मोटर कार	२०,५००	
मजुरी	७,०००	
सामान्य खर्च	७,२९५	
८% कर्ज (१.१०.२०१८ ला घेतले)		१५,०००
बुडीत कर्ज	२,०००	
संशयित व बुडीत कर्जनिधी		८००
यंत्रे	४०,८००	
विमा	५,०००	
देय विपत्र		६,८६६
प्राप्त कमिशन		१,४५०
गुंतवणूक	२६,०००	
	२,६७,८२३	२,६७,८२३

समायोजना :

- ३१ मार्च २०१८ रोजी शिल्लक असलेल्या मालाचे मूल्य ₹ २८,०००
- बुडीत कर्ज ₹ १,५०० खाते बाद करून ऋणकोवर ५% दराने संशयित व बुडीत कर्जनिधी निर्माण करा.
- घसारा आकारा - उपस्कर, मोटर गाडी आणि यंत्रावर वार्षिक अनुक्रमे १०%, ७% आणि ५% प्रमाणे
- अर्जित परंतु अप्राप्त कमिशन ₹ ५५०
- अदत्त खर्च - सामान्य खर्च ₹ १,०००, मजुरी ₹ ५००
- पूर्वदत्त विमा ₹ २,०००

उत्तर :

अजय एंटरप्रायजेस

व्यापार व नफातोटा खाते ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		८,६०५	विक्री	३९,४७२	
खरेदी	२५,३७५		(-) विक्रीपरत	८६०	३८,६१२
(-) खरेदीपरत	१,३७५	२४,०००			
मजुरी	७,०००		संवरण स्कंध		२८,०००
(+) अदत्त मजुरी	५००	७,५००			
इंधन आणि शक्ती		१,८१८			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		२४,६८९			
		६६,६१२			६६,६१२

वेतन		७,०००	ढोबळ नफा पुढे आणला		२४,६८९
विमा	५,०००		प्राप्त वर्तन	१,४५०	
(-) पूर्वदत्त विमा	२,०००	३,०००	+ अप्राप्त वर्तन	५५०	२,०००
विक्रीवरील वाहतूक खर्च		१,८६०	निव्वळ तोटा		५,७७९
सामान्य खर्च	७,२९५		(भांडवल खात्याला		
+ अदत्त सामान्य खर्च	१,०००	८,२९५	स्थानांतर)		
बुडीत कर्ज	२,०००				
(+) नवीन बुडीत कर्ज	१,५००				
(+) सं. बुडीत कर्जनिधी	२,५६७				
	६,०६७				
(-) जुना बुडीत कर्ज निधी	८००	५,२६७			
घसारा :					
मोटार कार	१,४३५				
उपस्कर	२,९६३				
यंत्रे	२,०४०	६,४३८			
कर्जावरील व्याज		६००			
		३२,४६०			३२,४६०

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	१,६०,०००		उपस्कर	३९,५००	
(-) शुद्ध तोटा	५,७७९		(-) घसारा	२,९६३	३६,५३७
	१,५४,२२९		(९ महिन्याचा)		
(-) उचल	५,०००	१,४९,२२९	मोटार कार	२०,५००	
देय विपत्र		६,८६६	(-) घसारा	१,४३५	१९,०६५
धनको		४२,८६०	जमीन आणि इमारत	४०,८००	
अदत्त सामान्य खर्च		१,०००	(-) घसारा	२,०४०	३८,७६०
अदत्त मजुरी		५००	विविध ऋणको	५२,८३५	
८% कर्ज	१५,०००		(-) नवीन बुडीत कर्ज	१,५००	
(+) अदत्त व्याज	६००	१५,६००	(-) सं.क्र. संचिती	५१,३३५	
				२,५६७	४८,७६८
			संवरण स्क्रंध		२८,०००
			अर्जित परंतु अप्राप्त वर्तन		५५०
			पूर्वदत्त विमा		२,०००
			बँकेतील रोख		१६,३७५
			गुंतवणूक		२६,०००
		२,१६,०५५			२,१६,०५५

कृती १ : विद्यार्थ्यांनी त्यांच्या घराजवळील स्वामित्व संख्येला भेट देऊन विविध माहिती गोळा करावी जसे खर्च, उत्पन्न, नफा, तोटा, खरेदी, विक्री, मालसाठा इत्यादी आणि व्यापारी, व्यापारी व नफातोटा खाते आणि ताळेबंद कशाप्रकारे तयार करतात ते विद्यार्थी जाणून घेतील.

कृती २ : विद्यार्थ्यांनी व्यापार व नफातोटा खाते आणि ताळेबंदातील चुका शोधून काढाव्यात. चुका विद्यार्थ्यांना शोधून काढण्यास सांगावे.

व्यापार खाते आणि नफा तोटा खाते ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

नावे

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध		२५,०००	विक्री	१७,२००	
खरेदी	१०,५००		(-) निर्गत प्रत्याय	२००	१७,०००
(-) आगत प्रत्याय	५००	१०,०००			
मजुरी		२,०००	संवरण स्कंध		४०,०००
जाहिरात		८००			
अधिकार शुल्क		४००			
ढोबळ नफा (पुढे नेला)		१८,८००			
		५७,०००			५७,०००
वेतन		४,०००	ढोबळ नफा पुढे आणला		१८,८००
विमा		७,२००	बँक कर्जावरील व्याज		६००
जाहिरात		२,०००			
भाडे		८००			
प्राप्त कसर		४००			
छपाई व लेखन सामग्री		७००			
शुद्ध नफा		४,३००			
		१९,४००			१९,४००

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
भांडवल	७०,०००		इमारत		२०,०००
अधिक शुद्ध नफा	४,३००		संयंत्र व यंत्र		३०,८००
	७४,३००		ऋणको		३३,०००
(-) उचल	३००	७४,०००	वर्तन		२,०००
धनको		९,८००	संवरण स्कंध		४०,०००
अधिकोष कर्ज		३०,०००			
देय विपत्र		४,०००			
प्राप्त विपत्र		२,०००			
पूर्वदत्त खर्च		८००			
ख्याती		५,०००			
टपाल खर्च		२००			
		१,२५,८००			१,२५,८००

टिप : वरील अंतिम लेख विद्यार्थ्यांना कृतीसाठी दिलेल आहे. तेरीज पत्रक इतर समायोजना दिलेल्या नसल्याने ताळेबंद जुळणार नाही.

स्वाध्याय

प्र.१ एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

- १) व्यापार खाते म्हणजे काय ?
- २) नफातोटा खाते म्हणजे काय ?
- ३) ताळेबंद का तयार करतात ?
- ४) अंतिम खाती म्हणजे काय ?
- ५) 'शुद्ध नफा' यापासून आपणास काय अर्थबोध होतो ?
- ६) 'ढोबळ नफा' म्हणजे काय ?
- ७) उपार्जित उत्पन्न ही संज्ञा स्पष्ट करा.
- ८) अदत्त खर्च ही संज्ञा स्पष्ट करा.
- ९) घसारा म्हणजे काय ?
- १०) 'पूर्वदत्त खर्च' यापासून आपणास काय अर्थबोध होतो ?

प्र.२ खालील विधानांकरिता एकशब्द / शब्दसमूह / संज्ञा द्या.

- १) न संपलेल्या, कालावधीसाठी करण्यात आलेला खर्च.
- २) कमविलेले परंतु अद्यापपर्यंत न मिळालेले उत्पन्न.
- ३) विक्रीवर केलेला वाहतुकीसाठी खर्च
- ४) संपत्ती आणि देयतेचे विवरण.
- ५) व्यवसायाचा शुद्ध नफा किंवा शुद्ध तोटा जाणून घेण्यासाठी तयार करण्यात येणारे खाते.
- ६) लेखांकन वर्षाचे शेवटी शिल्लक असलेल्या मालाची किंमत.
- ७) संभाव्य बुडीत कर्जासाठी करण्यात आलेली तरतूद.
- ८) आर्थिक वर्षाच्या शेवटी व्यवसायाचा नफा किंवा तोटा व व्यवसायाची आर्थिक स्थिती जाणून घेण्यासाठी तयार करण्यात येणारे अंतिम विवरण.
- ९) मालाच्या विक्रय वृद्धीसाठी करण्यात येणारा खर्चाचा प्रकार.
- १०) तेरीज तयार करण्यात आल्यानंतर पुरविण्यात येणारी अतिरिक्त माहिती.

प्र.३ खाली दिलेल्या पर्यायांमधून योग्य पर्यायाची निवड करा व विधाने पुन्हा लिहा.

- १) म्हणजे संपत्तीचे देयतेवरील आधिक्य होय.
अ) ख्याती ब) भांडवल क) गुंतवणूक ड) उचल
- २) मिळालेली कसर ही खात्याच्या जमा बाजूवर स्थानांतरित करतात.
अ) चालू ब) नफातोटा क) व्यापार ड) भांडवल
- ३) म्हणजे विशिष्ट तारखेला व्यवसायाची आर्थिक स्थिती दर्शविणारे विवरण होय.
अ) व्यापार खाते ब) तेरीज क) नफातोटा खाते ड) ताळेबंद
- ४) अदत्त खर्च ताळेबंद पत्रकाच्या बाजूवर दर्शवितात.
अ) देयता ब) संपत्ती क) उचल ड) जमा
- ५) उचलीवरील व्याज खात्याचा जमा बाजूवर दर्शविले जाते.
अ) व्यापार ब) नफातोटा क) ख्याती ड) भांडवल

- ६) व्यापार खात्याची नावेबाकी म्हणजे होय.
 अ) ढोबळ तोटा ब) शुद्ध तोटा क) शुद्ध नफा ड) ढोबळ नफा
- ७) खरेदीवरील वाहतूक खर्च हा खात्याच्या नावे बाजूर दर्शविला जातो.
 अ) व्यापार ब) नफातोटा क) भांडवल ड) बँक
- ८) नफातोटा खात्याची जमाशिल्लक दर्शविते.
 अ) शुद्ध नफा ब) ढोबळ नफा क) ढोबळ तोटा ड) शुद्ध तोटा
- ९) संवरण स्कंधाचे मूल्यांकन करताना लागतमूल्य किंवा बाजारमूल्य यापैकी जे असेल त्या आधारावर निश्चित करण्यात येते.
 अ) जास्त ब) कमी क) समान ड) यापैकी नाही
- १०) जेव्हा उचलीची विशिष्ट तारीख दिली नसेल तर व्याज महिन्याकरिता आकारतात.
 अ) चार ब) सहा क) आठ ड) नऊ

प्र.४ खालील विधाने बरोबर की चूक ते लिहा :

- १) प्रत्येक समायोजनेचे किमान तीन परिणाम होतात.
- २) तेरीज पत्रकातील प्रत्येक पदाचा केवळ एकच परिणाम होतो.
- ३) कमविलेले परंतु न मिळालेले उत्पन्न हे देयता आहे.
- ४) ख्याती ही काल्पनिक संपत्ती नाही.
- ५) नफातोटा खात्याची जमाबाकी शुद्ध नफा दर्शविते.

प्र.५ रिकाम्या जागी योग्य शब्द लिहा :

- १) ढोबळ नफा खात्याला स्थानांतरित करतात.
- २) व्यापार खात्याची नावेबाकी दर्शविते.
- ३) अप्राप्त उत्पन्न ताळेबंद पत्रकाच्या बाजूर दर्शवितात.
- ४) बँक कर्जावरील व्याज खात्याच्या नावेबाजूर दर्शवितात.
- ५) व्यवसायाचा जाणून घेण्यासाठी नफातोटा खाते तयार केले जाते.
- ६) मालाच्या खरेदी आणि विक्रीचा परिणाम जाणून घेण्यासाठी खाते तयार केले जाते.
- ७) सर्व अप्रत्यक्ष खर्च खात्याला स्थानांतरित करतात.
- ८) नफातोटा खात्याच्या जमा शिल्लकेपेक्षा नावे शिल्लक जास्त असल्यास होतो.
- ९) सर्व प्रत्यक्ष खर्च खात्याला स्थानांतरित करतात.
- १०) ताळेबंद हे संपत्ती व देयतेचे आहे.

प्र.६ असाधारण (odd) शब्द लिहा.

- १) भाडे, वेतन, विमा, संयंत्र व यंत्र
- २) खरेदी, संवरण स्कंध, ऋणको, कारखाना भाडे
- ३) भांडवल, देय्य विपत्र, ऋणको, अदत्त मजुरी
- ४) जाहिरात, प्रवास खर्च, कारखाना भाडे, विमा
- ५) हस्तस्थ रोख, ऋणको, अप्राप्त उत्पन्न, बुडीत व संशयित कर्जनिधी

प्र.७ खालील विधानाशी आपण सहमत आहात का असहमत आहात ते लिहा.

- १) बुडीत व संशयित कर्जनिधी नफातोटा खात्याला नावे करतात.
- २) ताळेबंद हे पत्रक असून खाते सुद्धा आहे.
- ३) अप्रत्यक्ष खर्च व्यापार खात्याच्या नावे बाजूवर दर्शवितात.
- ४) अधिकोष अधिविकर्ष ही अंतर्गत देयता आहे.
- ५) भांडवल म्हणजे संपत्तीचे देयतेवरील आधिक्य होय.

प्र.८ खालील विधाने बरोबर करून पुन्हा लिहा.

- १) व्यापार खात्याची संतुलित राशी शुद्ध नफा किंवा शुद्ध तोटा दर्शविते.
- २) सर्व प्रत्यक्ष खर्च नफातोटा खात्याच्या नावे बाजूवर लिहितात.
- ३) नफातोटा खात्याची जमा बाजूची बेरीज नावे बाजूच्या बेरजेपेक्षा जास्त असेल तर शुद्ध तोटा दर्शविते.
- ४) भांडवल खाते ----- नावे
नफातोटा खात्याला
(शुद्ध नफा भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)
- ५) व्यापार खाते ----- नावे
विक्री खाते ----- जमा
(विक्री व्यापार खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

प्र.९ खालील गणना करा.

- १) भांडवल शोधून काढा.

संपत्ती (₹)		देयता (₹)	
इमारत	२०,०००	देय विपत्र	१८,०००
उपस्कर	१५,०००	धनको	२०,७००
ऋणको	३०,०००	अदत्त मजुरी	१,२५०
गुंतवणूक	१०,०००		
बँकेतील रोख	५,०००		
संयंत्र व यंत्र	२०,०००		

- २) १ जुलै २०१८ रोजी ₹ ३५,५०० मूल्याची यंत्र सामग्री खरेदी केली आणि त्याच दिवशी तिच्या स्थापनेसाठी ₹ ४,५०० खर्च केला. यंत्र सामग्रीवर वार्षिक ७% दराने दरवर्षी ३१ मार्चला घसारा आकारण्यात येतो. घसान्याची राशी निर्धारित करा.
- ३) श्री. प्रमोद यांनी १ ऑक्टोबर २०१८ रोजी भारतीय स्टेट बँकेकडून १२% वार्षिक दराने ₹ ३,५०,००० कर्ज घेतले. ३१ मार्च २०१९ पर्यंत व्याजाची राशी निर्धारित करा.
- ४) वार्षिक विमा प्रव्याजी ₹ ८,०००, १ डिसेंबर २०१८ रोजी दिले. ३१ मार्च २०१९ पर्यंतची रक्कम निश्चित करा.
- ५) ढोबळ नफा किंवा ढोबळ तोटा निर्धारित करा. खरेदी ₹ १५,५००, विक्री ₹ ३०,००० आगत वाहन व्यय ₹ १,२००, प्रारंभण स्कंध ₹ ५,००० खरेदी परत ₹ ५००, संवर्ण स्कंध ₹ १८,०००.

प्रात्यक्षिक उदाहरणे

१. खालील खात्यांच्या शिलकांवरून श्रीमती जयश्री यांचे पुस्तकात ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार खाते तयार करा.

तपशील	नावे बाकी (₹)	जमा बाकी (₹)
प्रारंभण स्कंध	४१,०००	
खरेदी	५९,०००	
खरेदीपरत		७,०००
विक्रीपरत	१,६००	
विक्री		१,०३,०००
मजुरी	३,४००	
आगत वाहन व्यय	१,०००	
अधिकार शुल्क	४,०००	
	१,१०,०००	१,१०,०००

संवर्ण स्कंध ₹ ४०,००० आहे.

२. संजय बर्दस यांचे ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता नफातोटा खाते तयार करा.

१)	बैंक शुल्क	₹ २२,०००
२)	व्याज (जमा)	₹ १६,०००
३)	विविध खर्च	₹ ४२,०००
४)	विमा	₹ ३५,०००
५)	वेतन	₹ ४०,०००
६)	दर आणि कर	₹ १३,०००
७)	टपाल	₹ ८,०००
८)	जाहिरात	₹ ४०,०००
९)	भाडे दिले	₹ ३२,०००
१०)	बुडीत कर्ज	₹ १०,०००
११)	प्राप्त कमिशन	₹ १७,५००
१२)	छपाई व लेखनसामग्री	₹ २१,०००
१३)	आगीमुळे नुकसान	₹ १८,०००
१४)	कसर (नावे)	₹ २३,०००
१५)	कसर (जमा)	₹ ३७,०००
१६)	किरकोळ उत्पन्न	₹ १४,०००
१७)	घसारा	₹ ३४,०००
१८)	निर्गत वाहन व्यय	₹ ६०,०००
१९)	गोदाम खर्च	₹ ४०,०००
	टीप :- ढोबळ नफा	₹ ४,०७,५००

३. खाली दिलेल्या तेरजेवरून संजीव अँड सन्स यांचे पुस्तकात ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	नावे शिल्लक (₹)	जमा शिल्लक (₹)
प्रारंभण स्कंध	२२,०००	
खरेदी आणि विक्री	१,७८,०००	४,६०,०००
निर्गत वाहन व्यय	४,८००	
संयत्र व यंत्र	५०,०००	
ऋणको आणि धनको	४४,०००	७६,०००
परत	२,०००	४,०००
इमारत	५८,०००	
मोटर व्हॅन	४०,०००	
छपाई व लेखनसामग्री	३,०००	
मजुरी	२८,०००	
संशयित व बुडीत कर्जनिधी		३,२००
कमिशन		२,४००
कार्यालय व्यय	५,४००	
वाहतूक खर्च	९,०००	
उपस्कर	२०,०००	
परिसर (Premises)	८१,०००	
सुटी अवजारे	२०,४००	
उचल	२४,७००	
बँक अधिविकर्ष		२२,०००
हस्तस्थ रोख	७१,०००	
लाभांश		३,३००
भांडवल		१,४०,०००
वेतन	४४,०००	
प्राप्त विपत्र व देय्य विपत्र	५,६००	८,४००
बुडीत कर्ज	२,४००	
जाहिरात (३ वर्षाकरिता)	६,०००	
	७,१९,३००	७,१९,३००

समायोजना :

- ३१ मार्च २०१९ रोजी संवरण स्कंधाचे लागतमूल्य ₹ ६०,००० आणि बाजारमूल्य ₹ ७०,०००.
- अदत्त खर्च - मजुरी ₹ ४,०००, वेतन ₹ २,४००
- मोटर व्हॅनवर वार्षिक १०% दराने आणि उपस्करावर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.
- बुडीत कर्ज ₹ २,००० खातेबाद करा आणि ऋणकोवर ५% दराने संशयित व बुडीत कर्जनिधी निर्माण करा.
- भांडवलावर वार्षिक १०% दराने व्याजाची आकरणी करा.

४. नंदिनी अॅण्ड कंपनी यांची तेरीज खालील प्रमाणे आहे. त्यावरून ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	नावे शिल्लक (₹)	जमा शिल्लक (₹)
सुटी अवजारे	१,१०,०००	
उपस्कर व अन्वायुक्ती	८१,०००	
बुडीत कर्ज	१,४००	
विविध ऋणको	८१,६००	
स्कंध (३१ मार्च २०१८)	५२,०००	
खरेदी	७७,०००	
रोख विक्री		२१,०००
उधार विक्री		८१,०००
परत	४००	६००
जाहिरात	४,८००	
दर, कर आणि विमा	६,०००	
दुरुस्ती आणि देखभाल	१,२००	
वेतन ($\frac{२}{३}$ कारखान्यासाठी)	१८,०००	
भाडे (११ महिन्याचे)	२,२००	
यंत्रसामग्री (१ ऑक्टोबर २०१८ रोजी खरेदी केलेली ₹ १२,००० समाविष्ट)	८४,०००	
भांडवल		३,६०,०००
संशयित व बुडीत कर्जनिधी		८,०००
विविध धनको		७०,०००
उचल	१४,०००	
व्याज		१,२००
लाभांश		२,८००
बँक शिल्लक	४०,०००	
अधिकार शुल्क	६,०००	
९% बँक कर्ज (३० सप्टेंबर २०१८)		४०,०००
निर्गत वाहन व्यय	४,०००	
कसर	१,०००	
	५,८४,६००	५,८४,६००

समायोजना :-

- १) संवर्णन स्कंध ₹ १,००,०००
- २) बुडीत कर्ज ₹ २,००० अपलेखित करून ऋणकोवर ५% प्रमाणे संशयित व बुडीत कर्जनिधी निर्माण करा.
- ३) यंत्रसामग्रीवर वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा आणि सुटी अवजारे पुनर्मूल्यांकन ₹ १,००,००० करावे.
- ४) भांडवलावर वार्षिक २% दराने व्याज आकारा.

५. खालील तेरीज आणि समायोजनाच्या आधारे अब्दुल ट्रेडर्स यांचे ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता वार्षिक खाती तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम (₹)	जमा शिल्लक	रक्कम (₹)
वेतन	१०,०००	प्राप्त व्याज	२,४००
खरेदी	७१,४००	भांडवल	१,६०,०००
भाडे (११ महिन्यांचे)	२,२००	विक्री	८५,०००
यंत्रसामग्री	५६,०००	संशयित बुडीत कर्जनिधी	२,०००
अग्रिम मजुरी	४,०००	प्राप्त कमिशन	१,६००
प्रारंभण स्कंध	२०,०००	देय्य विपत्र	९,२००
बुडीत कर्ज	१,०००	धनको	५६,०००
पूर्वदत्त विमा	२,४००		
मजुरी	२,६००		
सुटी अवजारे	२६,०००		
अप्राप्त कमिशन	४००		
विविध ऋणको	६४,०००		
रोख	१,०००		
बँक	३,०००		
उचल	७,६००		
गाडी भाडे	१,०००		
प्राप्य विपत्र	१३,६००		
अरुणाला कर्ज	३०,०००		
	३,१६,२००		३,१६,२००

समायोजना :-

- संवर्ण स्कंधाचे मूल्य ₹ ८९,६००
- अदत्त खर्च - वेतन ₹ २,०००, मजुरी ₹ ४,०००
- यंत्रसामग्री वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा.
- बुडीत कर्ज ₹ २,००० खातेबाद करा आणि ऋणकोवर ५% दराने संशयित व बुडीत कर्जनिधीची तरतूद करा.

६. गीता इंटरप्रायजेस यांची तेरीज खालीलप्रमाणे आहे त्यावरून ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

तपशील	नावे शिल्लक (₹)	जमा शिल्लक (₹)
भांडवल		५०,०००
उचल	१,७५०	
प्रारंभण स्कंध	८,०००	
खरेदी आणि विक्री	१६,५००	२२,५००
परत	६२५	७५०
निर्गत वाहन व्यय	४२५	
उत्पादक मजुरी	१,०००	
अनुत्पादक मजुरी	६००	
वेतन	१,०००	
प्रवास खर्च	१,१२५	
व्यापार खर्च	३२५	
इंधन आणि कोळसा	२५०	
कसर	४६०	५५०
सामान्य खर्च	२२५	
बुडीत कर्ज	२००	
संयंत्र व यंत्र	२०,०००	
उपस्कर	५,५००	
संवेष्टन खर्च	१७५	
विविध ऋणको आणि धनको	१०,०९०	६,७५०
हस्तस्थ रोख	२,२००	
गुंतवणूक	१०,२५०	
संशयित व बुडीत कर्जनिधी		१५०
	८०,७००	८०,७००

समायोजना :-

- ३१ मार्च २०१९ रोजी शिल्लक असलेल्या मालसाठ्याचे लागतमूल्य ₹ ७,१०० असून बाजार मूल्य ₹ ७,५०० आहे.
- प्रवास खर्चात ₹ १,२५ व्यवसाय मालकाच्या व्यक्तिगत प्रवास खर्चाचे आहेत.
- अशोककडून येणे असलेल्या रकमेपैकी बुडीत कर्ज ₹ १७५ अपलेखित करून विविध ऋणकोवर ५% दराने संशयित व बुडीत कर्जनिधी निर्माण करा.
- विविध ऋणकोवर तसेच धनकोवर अनुक्रमे २% आणि ३% कसर निधीची तरतूद करा.
- संयंत्र व यंत्रावर आणि उपस्करावर वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा.

७. खालील खाल्यांच्या शिलकांवरून दीपक अँड कंपनी यांचे पुस्तकात ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

दीपक अँड कंपनी यांच्या खाल्यांच्या शिलका ३१ मार्च २०१९ रोजीच्या

शिल्लक	रक्कम (₹)	शिल्लक	रक्कम (₹)
बँक	३०,०००	वेतन	३०,०००
भांडवल	१,२०,०००	बँक कर्ज	३०,०००
देय्य विपत्र	७,५००	सामान्य खर्च	७,५००
उपस्कर	१९,५००	व्याज दिले	१,५००
प्राप्त कमिशन	३,०००	यंत्रसामग्री	२५,५००
स्कंध (१.४.२०१८)	२७,०००	विक्री	९६,०००
इमारत	३७,५००	खरेदी	४२,०००
मजुरी	७,५००	ऋणको	३१,५००
धनको	३७,५००	खरेदीपरत	३,०००
बुडीत कर्ज	४,५००	हस्तस्थ रोख	१६,५००
संशयित बुडीत कर्जनिधी	३,०००		
विक्रीपरत	१,५००		
विमा प्रव्याजी	१८,०००		
(१.१.१९ ते ३१.१२.१९)			

समायोजना :-

- १) अंतिम असलेल्या शिल्लक मालाचे मूल्य ₹ ६०,००० आहे.
- २) कमिशनचे ₹ ३,००० अप्राप्त आहेत.
- ३) ऋणकोवर २% प्रमाणे आणि धनकोवर ३% प्रमाणे कसर निधीची तरतूद करा.
- ४) उपस्कराचे मूल्य ₹ ४,५०० ने कमी करा आणि इमारतीचे मूल्य १०% ने कमी करा.
- ५) वेतनाचे ₹ ४,५०० आणि मजुरीचे ₹ १,५०० देणे बाकी आहे.

८. खालील तेरीज राजू ट्रेडर्स यांच्या लेखापुस्तकातील असून त्यावरून ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता खालील समायोजना विचारात घेऊन व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम (₹)	जमा शिल्लक	रक्कम (₹)
राजू यांची उचल	५,०००	राजू यांचे भांडवल	२,००,०००
प्रारंभण स्कंध	३०,०००	विक्री	१,६४,०००
मजुरी	५,०००	खरेदीपरत	२,४००
खरेदी	६०,०००	धनको	४०,०००
व्यापार व्यय	८००	कसर	१,६००
अधिकार शुल्क	१,६००	देय्य विपत्र	१३,६००
वेतन	२०,०००		
ऋणको	८०,०००		
संयत्र व यंत्र	५६,०००		
छपाई व लेखनसामग्री	२,४००		
बुडीत कर्ज	९००		
कसर	१,२००		
उपस्कर	१६,०००		
जाहिरात	३,०००		
निर्गत वाहन व्यय	६००		
संगणक	१,२०,०००		
प्राप्य विपत्र	१६,०००		
हस्तस्थ रोख	१,१००		
अधिकोषस्थ रोख	२,०००		
	४,२१,६००		४,२१,६००

समायोजना :-

- संवर्ण स्कंधाचे लागतमूल्य ₹ ४०,००० असून बाजारमूल्य ₹ ४४,००० होते.
- संयत्र व यंत्रावर, उपस्करावर, संगणकावर अनुक्रमे वार्षिक ५%, १०% आणि १५% दराने घसारा आकारा.
- वेतन १० महिन्याचे दिलेले आहे.
- ऋणको ₹ ४०० बुडीत कर्ज आकारून १०% दराने संशयित व बुडीत कर्जनिधी निर्माण करा.
- जाहिरात खर्च २ वर्षासाठी.

९. श्रद्धा एंटरप्रायजेस यांची तेरीज खालीलप्रमाणे आहे त्यावरून तुम्ही ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता वार्षिक खाती तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम (₹)	जमा शिल्लक	रक्कम (₹)
प्रारंभण स्कंध	२,४०,०००	भांडवल	१३,००,०००
खरेदी	८,५०,०००	विविध धनको	१,२०,०००
विक्रीपरत	१५,०००	देय्य विपत्र	६०,०००
मजुरी	२९,०००	विक्री	२५,००,०००
शक्ती आणि इंधन	२१,८००	खरेदीपरत	८,०००
प्रवास खर्च	१४,७००	कसर	२,०००
अंकेक्षण शुल्क	७,०००	अधिकोष अधिविकर्ष	१,५४,०००
अधिकार शुल्क	७२,०००	संशयित व बुडीत कर्जनिधी	८,०००
कसर	१,७५०		
टपाल खर्च	१३,५००		
बुडीत कर्ज	३,०००		
विविध ऋणको	५,२०,०००		
उपस्कर	१,२०,०००		
संयंत्र व यंत्र	१५,००,०००		
स्वमालकीचा परिसर	७,०२,०००		
भाडे, दर आणि विमा	४२,२५०		
	४१,५२,०००		४१,५२,०००

समायोजना :-

- १) पूर्वदत्त विमा ₹ २,२५०
- २) संवरण स्कंधाचे लागत मूल्य ₹ ३,८०,००० असून बाजारमूल्य ₹ ४,००,००० होते.
- ३) मजुरीचे ₹ ६,००० आणि भाडे ₹ ५,००० देणे बाकी आहे.
- ४) ऋणकोवर ₹ १,५०० बुडीत कर्ज आकारून ५% दराने संशयित व बुडीत कर्जनिधी निर्माण करा.
- ५) घसारा आकारा - उपस्करावर वार्षिक १०% दराने, संयंत्र व यंत्रावर वार्षिक १०% दराने आणि स्वमालकीच्या परिसरावर वार्षिक १५% दराने.

१०. अयुब अँड कंपनी यांची तेरीज खालील प्रमाणे आहे. त्यावरून ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम (₹)	जमा शिल्लक	रक्कम (₹)
हस्तस्थ रोख	४,५७५	कसर	९००
बँकेतील रोख	१५,४५०	अभयकडून कर्ज	१५,०००
उचल	१८,०००	धनको	१८,२२५
उपस्कर	६,०००	विक्री	१,९५,०००
संयंत्र व यंत्र	४५,०००	खरेदीपरत	३,०००
प्रारंभण स्कंध	३०,०००	भांडवल	९०,०००
खरेदी	१,२०,०००		
वेतन आणि मजुरी	३३,६००		
ऋणको	३०,६००		
विक्रीपरत	७,५००		
अंकेक्षण शुल्क	२,२५०		
भाडे, दर आणि कर	५,४००		
बुडीत कर्ज	६००		
प्रवास खर्च	७५०		
विमा	१,२००		
अभयच्या कर्जावर व्याज	४५०		
व्यापार खर्च	३००		
सामान्य खर्च	४५०		
	३,२२,१२५		३,२२,१२५

समायोजना :-

- १) ३१ मार्च २०१९ रोजी शिल्लक मालाचे मूल्य ₹ ६०,०००.
- २) पूर्वदत्त विमा ₹ ६०० आहे.
- ३) ऋणकोवर ₹ ६०० बुडीत कर्ज आकारून ५% दराने संशयित व बुडीत कर्जनिधीसाठी तरतूद करा.
- ४) संयंत्र व यंत्रावर वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा आणि उपस्करचे पुनर्मूल्यांकन ₹ ४,५०० करा.
- ५) वेतनाचे ₹ ९०० देणे बाकी आहेत.

११. रजनिश अॅन्ड सन्स यांची तेरीज खालील प्रमाणे आहे, आणि अतिरिक्त माहिती दिली आहे. त्यावरून ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१८ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम (₹)	जमा शिल्लक	रक्कम (₹)
स्कंध (१.४.२०१७)	१,२०,०००	भांडवल	६,००,०००
खरेदी	४,००,०००	विक्री	३,००,०००
मजुरी	१७,०००	खरेदीपरत	८,०००
वाहतूक खर्च	६,०००	विविध धनको	१,८०,०००
वेतन	६०,०००	देय्य विपत्र	९०,०००
भाडे, दर आणि कर	१२,०००	८% कर्ज	१,००,०००
विमा	८,०००	(१.१०.२०१७ ला घेतले)	
अधिकार शुल्क	१०,०००	अधिकोष अधिविकर्ष	७९,२००
कसर	४,५००		
कुरीयर आकार	५,२००		
बुडीत कर्ज	७,०००		
व्यापार व्यय	२,५००		
उचल	१५,०००		
यंत्रसामग्री	३,००,०००		
उपस्कर	१,५०,०००		
एकस्व	५०,०००		
विविध ऋणको	१,९०,०००		
	१३,५७,२००		१३,५७,२००

समायोजना :-

- वर्षअखेरच्या शिल्लक मालाचे लागतमूल्य ₹ ३,००,००० आणि बाजारमूल्य ₹ ३,२०,००० होते.
- वेतन १० महिन्याचे दिलेले आहे.
- विमा ३० जून २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता दिला आहे.
- आपले ऋणको श्री अमित दिवाळखोर झाल्यामुळे त्यांच्याकडून येणे ₹ १०,००० वसूल होण्याजोगे नाही.
- ऋणकोवर ५% प्रमाणे संशयित व बुडीत कर्जनिधीची तरतूद करा.
- यंत्रसामग्रीवर वार्षिक १०% दराने आणि उपस्करावर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.

१२. जॉन अँड सन्स यांची तेरीज खालीलप्रमाणे आहे. त्यावरून ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम (₹)	जमा शिल्लक	रक्कम (₹)
उचल (१ जुलै २०१८)	१२,०००	विविध धनको	४०,०००
हस्तस्थ रोख	८,०००	खरेदीपरत	४,५००
बँकेतील रोख	२०,०००	लाभांश	१००
प्राप्य विपत्र	१५,०००	भाडे	२००
मजुरी	१,८००	विक्री	५३,२००
कसर	७००	बँक कर्ज	५,०००
भाडे	२,०००	भांडवल	९९,७००
जाहिरात	३,०००		
बुडीत कर्ज	१,२००		
प्रवास खर्च	८००		
खरेदी	४०,०००		
यंत्रसामग्री	१५,०००		
मोटर गाडी	१८,०००		
विक्रीपरत	१,२००		
स्कंध (१ एप्रिल २०१८)	१०,०००		
विविध ऋणको	३५,०००		
निर्गत वाहन व्यय	१,०००		
६% गुंतवणूक	१८,०००		
(१ सप्टेंबर २०१८)			
	२,०२,७००		२,०२,७००

समायोजना :-

- १) संवरण स्कंध ₹ २७,०००
- २) यंत्रसामग्रीवर वार्षिक १०% दराने आणि मोटर गाडीवर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.
- ३) विविध ऋणकोवर ५% दराने संदिग्ध ऋणार्थ संचितीची तरतूद करा.
- ४) उचलीवर वार्षिक ५% दराने व्याज आकारा.
- ५) विविध धनकोवर ३% दराने कसरनिधी निर्माण करा.
- ६) पूर्वदत्त जाहिरात ₹ १,००० आहे.
- ७) भाडे ₹ १,५०० देणे बाकी आहे.

१३. पुष्पकराज यांची ३१ मार्च २०१९ ची तेरीज खालील प्रमाणे आहे. त्या आधारे ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचे स्थिती विवरण तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम (₹)	जमा शिल्लक	रक्कम (₹)
उचल	२,०००	भांडवल	८०,०००
मोटर गाडी	३०,०००	विविध धनको	२५,०००
हस्तस्थ रोख	१,०००	लाभांश	४,८००
प्राप्य विपत्र	२०,०००	कमिशन	२,५३५
मजुरी	१,०००	८% कर्ज (१.७.२०१८)	१३,७००
कसर	२३५	खरेदीपरत	४००
भाडे	३००	विक्री	३८,६८०
जाहिरात	२,५००		
बुडीत कर्ज	५००		
प्रवास खर्च	१,०००		
खरेदी	२७,४००		
यंत्रसामग्री	३०,०००		
कार्यालय व्यय	५००		
विक्रीपरत	६८०		
प्रारंभण स्कंध	१०,०००		
विविध ऋणको	३५,५००		
निर्गत वाहन व्यय	५००		
बँकेतील शिल्लक	२,०००		
	१,६५,११५		१,६५,११५

समायोजना :-

- १) ३१ मार्च २०१९ रोजी शिल्लक मालाचे मूल्य ₹ २८,००० होते.
- २) विविध ऋणकोवर ५% दराने बुडीत कर्जनिधी निर्माण करा.
- ३) घसारा आकारा - मोटर गाडीवर वार्षिक ५% दराने आणि यंत्रसामग्रीवर वार्षिक ७% दराने.
- ४) अदत्त खर्च - भाडे ₹ ८००, मजुरी ₹ १,०००
- ५) भांडवलावर वार्षिक ३% दराने व्याज आकारा.
- ६) मालकाने स्वतःच्या वैयक्तिक उपयोगाकरिता ₹ ४,००० चा माल उचलला.

१४. ज्योती ट्रेडिंग कंपनी यांच्या खालील तेरजेवरून ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचे स्थिती विवरण तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे बाकी	रक्कम (₹)	जमा बाकी	रक्कम (₹)
स्कंध (१.४.२०१८)	९,५००	भांडवल	२,००,०००
विक्रीपरत	७५०	संशयित व बुडीत कर्जनिधी	१,०००
सुटी उपकरणे	५५,०००	विक्री	३८,७५०
ऋणको	५०,८००	खरेदीपरत	४५५
प्राप्य विपत्र	४,०००	धनको	४७,०००
खरेदी	२९,४५५	देय्य विपत्र	८,०००
उपस्कर	१५,०००	कसर	१,८४५
वेतन	५,०००		
विक्रीवरील वाहतूक खर्च	३,०००		
कायदेशीर खर्च	२,०००		
विमा	२,२००		
ख्याती	२०,०००		
यंत्रसामग्री	४०,०००		
मजुरी	२,३४५		
बँक शिल्लक	३०,०००		
उचल	८,०००		
गुंतवणूक	२०,०००		
	२,९७,०५०		२,९७,०५०

समायोजना :-

- संवरण स्कंधाचे परिव्यय (लागत) मूल्य ₹ ५८,००० आणि विपणी (बाजार) मूल्य ₹ ६०,००० आहे.
- बुडीत कर्ज ₹ १,२०० अपलेखित करून ऋणकोवर २% प्रमाणे संशयित व बुडीत कर्जनिधीची तरतूद करा आणि धनकोवर ५% प्रमाणे कसर निधी निर्माण करा.
- सुटी उपकरणे पुनर्मूल्यांकन ₹ ५२,००० करावे आणि उपस्करावर वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा.
- अदत्त खर्च - वेतन ₹ १,००० आणि मजुरी ₹ २२५
- भांडवलावर वार्षिक २% प्रमाणे व्याज आकारा. तसेच उचलीवर वार्षिक १०% दराने व्याजाची आकारणी करा.

१५. खालील खाल्यांच्या शिलकांवरून मनिष एंटरप्रायजेस यांच्या पुस्तकात ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरीता व्यापार व नफातोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

तेरीज ३१ मार्च २०१९ रोजीची

नावे शिल्लक	रक्कम (₹)	जमा शिल्लक	रक्कम (₹)
हस्तस्थ रोख	५,२००	भांडवल	५०,०००
प्रारंभण स्कंध	१०,३७०	बँक कर्ज	१५,०००
ख्याती	१०,०००	देय्य विपत्र	८,५००
एकस्व	४,०००	धनको	३८,२६०
बँकेतील रोख	४,४००	राखीव निधी	१,५००
गाडी भाडे	२,५००	लाभांश	२,०००
कोळसा आणि शक्ती	१,५००	मुदत ठेवीवर व्याज	३,४४०
उपस्कर	१२,०००	विक्री	४०,०००
खरेदी	३५,२६०		
भ्रमणध्वनी शुल्क	३,२००		
कारखाना वेतन	२,४००		
दुरुस्ती	८००		
प्रकाश (Lighting)	१,०००		
निर्गत वाहन व्यय	३६०		
व्यावसायिक शुल्क	१,२४०		
ऋणको	४०,०००		
सयंत्र व यंत्र	१३,७००		
कार्यालय उपकरणे	१०,०००		
आगत वाहन व्यय	७७०		
	१,५८,७००		१,५८,७००

समायोजना :-

- ३१ मार्च २०१९ रोजी स्कंधाचे मूल्य ₹ ३२,००० होते.
- एकस्व ५०% अपलेखित करा आणि सयंत्र व यंत्रावर वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा आणि कार्यालय उपकरणावर २०% घसारा आकारा.
- ऋणकोवर ५% प्रमाणे बुडीत कर्जनिधी निर्माण करून २% प्रमाणे कसर निधीची तरतूद करा.
- अदत्त भ्रमणध्वनी शुल्क ₹ ३०० आणि अदत्त गाडी भाडे ₹ ५०० आहे.
- भांडवलावर वार्षिक ५% दराने व्याज आकारा.
- नमुना म्हणून मोफत वाटलेला माल ₹ २,०००.

